

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ФІНАНСОВА ОСНОВА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Студента 2 курсу, 5 групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Публічні фінанси»

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Керівник освітньо-професійної програми

д.е.н., професор
Завідувач кафедри фінансів,

д.е.н., професор

заслужений діяч науки і техніки України

Криштофор Галина
Олександрівна

Канєва Тетяна
Володимирівна

Макогон Валентина

Дмитрівна
Чугунов Ігор
Якович

Київ 2021

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	6
1.1. Сутність доходів місцевого самоврядування та їх значення в бюджетах місцевого самоврядування.	6
1.2. Зарубіжний досвід формування доходної частини бюджетів місцевого самоврядування	14
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	18
2.1. Аналіз доходів місцевих бюджетів	18
2.2. Місце доходів місцевих бюджетів у бюджетній системі України. ...	32
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	37
3.1. Напрями удосконалення формування доходної частини бюджетів органів місцевого самоврядування	37
3.2. Розвиток інституційних засад бюджетної політики як складової економічного зростання місцевих бюджетів	44
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	50
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення фінансової незалежності та самодостатності органів місцевого самоврядування є вкрай важливою умовою для підтримки сталого соціально-економічного розвитку країни. Адже саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення, засобів масової інформації; також фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки на упорядкування населених пунктів тощо. Враховуючи те, що в останні роки більша частина об'єктів соціальної сфери була передана в відання

місцевих органів влади при відсутності суттєвих змін у загальній динаміці доходів, навантаження на місцеві бюджети різко зросло. Важливим завданням сучасного управління суспільними фінансами є зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів та послаблення їх фінансової залежності від державного бюджету.

У зв'язку із законодавчими змінами та реформою децентралізації, які розширили можливості органів місцевого самоврядування, постало питання пошуку способів збільшення обсягів доходів для забезпечення виконання ними своїх функцій.

Питанням розвитку системи формування ресурсів органів місцевого самоврядування різних країн присвячені праці зарубіжних вчених, зокрема таких як: М. Афанасьєв, О. Богачева, Р. Берд, Т. Веблен, Р. Масгрейв, Дж. Стігліц, С. Фішер. На сьогоднішній день вивченню бюджетних відносин та комплексу проблем пов'язаних з фінансами місцевого самоврядування приділяють увагу такі дослідники як А. С. Воронцова, А. В. Дрепін, Т. В. Канєва, О. Г. Касідей, В. І. Кравченка, Ю. О. Набатова, Ю. М. Петрушенко, Н. В. Проць, О. О. Сунцова, О. А. Тертиця, Т. В. Ус, Н. Г. Фатюха, О. Л. Шелест, І.Я. Чугунов. У їхніх працях дано теоретичні основи з формування ефективної системи побудови бюджетного процесу та взаємовідносин Державного та місцевих бюджетів щодо управління містом, розглядаються особливості функціонування підприємств місцевої економіки, аналізується досвід економічно розвинутих країн. Водночас, у зв'язку із продовженням трансформаційних процесів у вітчизняній економіці, питання удосконалення системи наповнення місцевих бюджетів залишаються і надалі актуальними як у науковому, так і у практичному плані та вимагають подальшого вивчення.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану та обґрунтування напрямів удосконалення формування дохідної частини бюджетів органів місцевого самоврядування.

На підставі поставленої мети у роботі передбачається рішення

наступних завдань:

- дослідити сутність доходів місцевого самоврядування та їх значення в бюджетах місцевого самоврядування;
- вивчити зарубіжний досвід формування доходної частини бюджетів місцевого самоврядування;
- проаналізувати сучасний стан та тенденції формування доходної частини місцевих бюджетів;
- визначити структуру та основні джерела надходжень місцевих бюджетів;
- дослідити проблеми наповнення місцевих бюджетів і причини їх виникнення;
- запропонувати напрямки удосконалення системи наповнення місцевих бюджетів.

Об'єктом дослідження є дохідна частина місцевих бюджетів.

Предметом дослідження є механізм формування дохідної частини місцевих бюджетів та проблеми, які виникають в процесі.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою досліджень є діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу проблем та обґрунтування шляхів збільшення доходів місцевих бюджетів. Використано абстрактно-логічний метод (систематизація публікацій, теоретичні узагальнення та формулювання висновків), метод аналізу та синтезу (аналіз сучасного стану та основних тенденцій формування місцевих бюджетів), графічний (аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів).

Інформаційною базою дослідження стали статистичні дані Державної служби статистики України, особисті спостереження автора та літературні джерела з питань економіки місцевого самоврядування.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні проблематики формування доходів, а також у обґрунтуванні рекомендацій щодо зміцнення доходної частини місцевого бюджету.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що матеріали дослідження створюють підстави для подальшого вивчення проблем, що виникають при формуванні місцевих бюджетів, а також шляхів оптимізації системи надходжень до місцевих бюджетів. зокрема районних, як складової інформаційної політики держави загалом та місцевих державних адміністрацій зокрема. Основні положення та результати магістерської роботи можуть бути використані у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності формування доходів місцевих бюджетів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати апробовано на всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки» (Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 18 листопада 2021 р.), тема тез «Проблеми формування доходів місцевих бюджетів».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Сутність доходів місцевого самоврядування та їх значення в бюджетах місцевого самоврядування.

Однією з вирішальних умов створення високорозвиненої ринкової економіки є формування ефективно функціонуючого суспільного сектору, зокрема його складової частини – місцевого самоврядування. Існування самостійних органів місцевого самоврядування є необхідним для утвердження засад громадянського суспільства, збереження демократичного ладу, адже саме через них перш за все відбуваються залучення громадян до вирішення суспільних проблем та їх реальний вплив на політику оподаткування та бюджетних видатків.

Питанням розвитку системи формування ресурсів органів місцевого самоврядування різних країн присвячені праці зарубіжних вчених, зокрема таких

як: М. Афанасьєв[4], О. Богачева[5], Р. Берд[63], Т. Веблен[17], Р. Масгрейв[38], Дж. Стігліц[56], С. Фішер[64].

Розвиток сучасної української наукової думки в напрямі досліджень процесів у сфері самоврядування починається після проголошення незалежності України, коли держава відроджує сам інститут місцевого самоврядування. Процес відродження інституту місцевих фінансів супроводжується появою нових для держави теоретичних та практичних проблем. Коло цих проблем зумовлює формування нової, самостійної галузі фінансової науки України — місцевих фінансів. Одним з головним об'єктів дослідження вчення про місцеві фінанси є місцевий бюджет. На початку 90-х років, досліджуючи державні фінанси, опосередковано проблематику місцевих бюджетів як складової частини фінансів самоврядування вивчають українські економісти О.Д.Василик[14],

В.М.Федосов[11] та ін. Цінність їхніх праць полягає в обґрунтуванні необхідності існування самого інституту місцевого самоврядування з власною фінансовою базою, відокремленні місцевих бюджетів від загальнодержавного.

Нині вивчення бюджетних відносин та комплексу проблем пов'язаних з дослідження економіки місцевого самоврядування, знаходиться в центрі уваги таких науковців як: Т. В. Канєва та А. В. Дрепін[29], В. І. Кравченко[34],

Ю. О. Набатова та Т. В. Ус[41], Ю. М. Петрушенко та А. С. Воронцова[44], Н. В. Проць[54], О. О. Сунцова[57], Н. Г. Фатюха та О. А. Тертиця[60], О. Л. Шелест, О. Г. Касідей [61]. У їхній працях розглядаються особливості функціонування підприємств місцевої економіки, аналізується досвід економічно розвинутих країн. Праці названих науковців мають наукову цінність для дослідження бюджетів розвитку у складі місцевих бюджетів. Найбільшу увагу вивченню фінансової системи місцевого самоврядування в Україні у своїй науковій та практичній роботі приділяє В. І. Кравченко. Практично він перший з українських вчених у центр уваги своїх досліджень ставить проблематику фінансового становлення інституту місцевого самоврядування в Українській

державі.

На думку Кравченка В. І., закладено лише основи теорії місцевих фінансів, які повинні стати базою для подальших досліджень шляхів становлення та розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні. Це насамперед стосується оптимального формування і вибору розмірів територіальних громад, вибору моделей організації міжбюджетних відносин, механізмів функціонування самостійних місцевих бюджетів, розвитку системи місцевого оподаткування, комунального кредиту, комунальних платежів, структури й переліку мінімальних соціальних стандартів [34].

Сунцова О. О. зазначає, що мало досліджена проблема формування місцевих бюджетів з огляду на наявність власних доходних джерел, оскільки існуюча практика перерозподілу більшої частини фінансових ресурсів на рівні області і району недостатньо ефективна. Тут бажано зосередити наукові пошуки на створенні концепції переходу від існуючої ситуації до формування більшої частини доходів місцевих бюджетів за рахунок надходжень від місцевих податків і зборів. Концепція повинна передбачати пряме надходження коштів від платників до фінансових підрозділів органів місцевого самоврядування[57].

Управління фінансами територіальних громад відбувається згідно з нормативно-правовими актами, затвердженими органами державного управління, а також відповідно до правового поля сформованого органами місцевого самоврядування. До базових нормативних актів варто зарахувати Конституцію України, яка закріпила існування місцевого самоврядування, Бюджетний і Податковий кодекси України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про місцеві державні адміністрації», щорічні Закони України про Державний бюджет України[12, 32, 46, 48-50]. Крім цього, значний вплив на формування правового середовища мають підзаконні акти, ухвалені Кабінетом міністрів України та центральними органами виконавчої влади.

В Конституції України знайшли відображення найважливіші фінансові аспекти забезпечення функціонування інституту місцевого самоврядування. Так, у статті 142 вказано, що є матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування (рис.1.1).

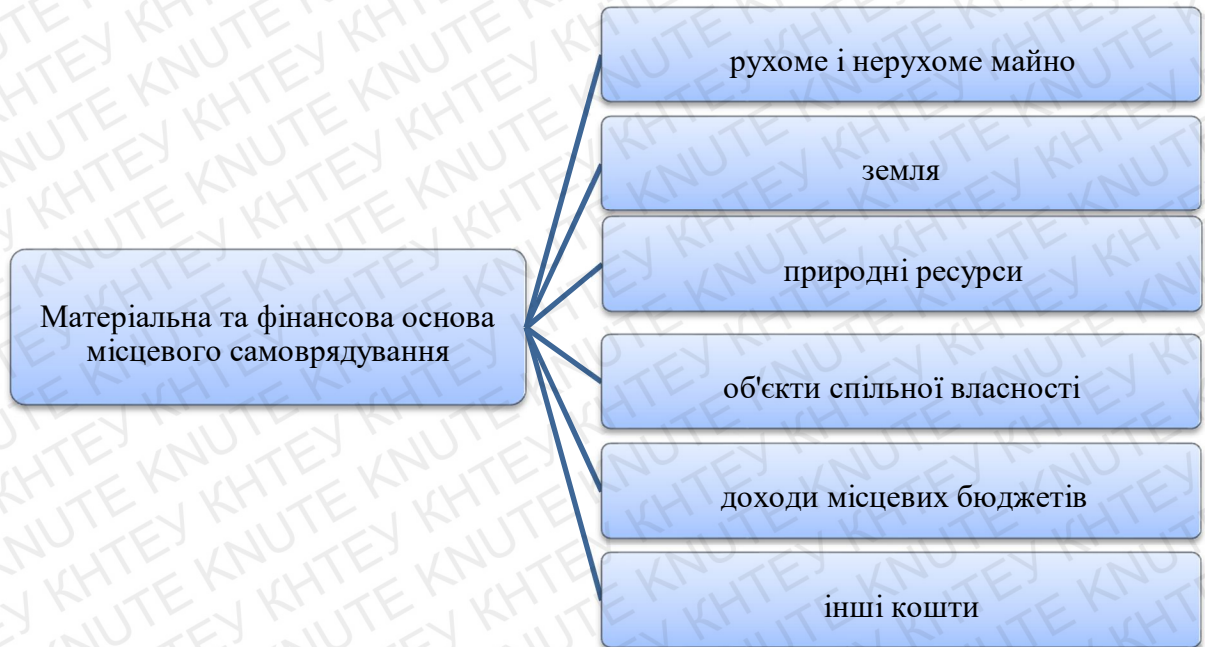

Рис. 1.1. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування

Складено на основі [32]

Центральне місце в системі нормативно-правових актів, що регламентують управління фінансами територіальних громад, безумовно, посідає Бюджетний кодекс України. В його третьому розділі чітко визначено склад надходжень та витрат місцевих бюджетів, а також регламентовано складання, розгляд, затвердження, виконання та звітність місцевих бюджетів. Четвертий розділ містить статті, які визначають загальні положення; розмежування видатків між бюджетами; фінансові нормативи бюджетної забезпеченості; міжбюджетні трансферти[12].

У Податковому кодексі України регламентовано важливі правовідносини стосовно справляння обов'язкових платежів до місцевих бюджетів та взаємовідносини учасників цього процесу. В статті 10 «Місцеві податки» визначено перелік місцевих податків і зборів, а також повноваження місцевих рад щодо їх встановлення[46].

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» визначив організаційні питання функціонування інституту місцевого самоврядування, детально окреслив повноваження рад, їх голів, виконавчих органів, а також організаційно-правову, матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування. Закон встановив концептуальні підходи до формування доходів і збалансування місцевих бюджетів, а також витрачання бюджетних коштів (статті 63, 64 і 65). Передбачено поділ місцевих бюджетів на поточний бюджет і бюджет розвитку; виділення в доходній і видатковій частинах коштів, пов'язаних з виконанням власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування[49].

Доходи місцевих бюджетів формуються з різних джерел, причому порядок їхнього формування залежно від джерела регулюється різними законодавчими актами, але суть формування цих різних джерел одна — податкові чи неподаткові надходження від підприємств усіх форм власності та від населення, які об'єднуються у фінансові ресурси і зосереджуються в місцевому бюджеті. Основним джерелом формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів є податки. Суть податків криється насамперед у примусовому відчужуванні державою частини знову створюваної вартості[48]..

Відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу України, доходи бюджету класифікуються за відповідними розділами (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Доходи місцевих бюджетів *Складено на основі [2, 12]*

Податкові надходження – це встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов’язкові платежі), а також місцеві податки та збори (обов’язкові платежі). Зокрема, до загальнодержавних податкових платежів, які формують дохідну частину місцевих бюджетів, належать

податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, екологічний податок, рентна плата тощо.

Для місцевих податків і зборів характерні здебільшого ті самі принципи побудови, що й для загальнодержавних податкових платежів, проте мають деякі особливості. Зокрема, вони встановлюються органами місцевого самоврядування, обов'язкові для сплати на певній території та надходять виключно до тих бюджетів, на території яких встановлюються. Згідно з Податковим кодексом України, до них відносяться податок на майно, єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір. При цьому забороняється встановлення якихось інших місцевих податків та зборів, не передбачених у нормативноправовому полі[11].

Неподаткові надходження поділяються на наступні види: — доходи від власності та підприємницької діяльності (частина чистого прибутку державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність; частина чистого прибутку комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного місцевого бюджету; дивіденди, нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є комунальна власність; плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів); — адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності (плата за надання адміністративних послуг; плата за ліцензії на певні види господарської діяльності; плата за утримання дітей у школах-інтернатах; надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном; державне мито; орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, районними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, місцевими радами) [13].

До доходів від операцій з капіталом належать, з одного боку, надходження від продажу основного капіталу (кошти від реалізації скарбів, безхазяйного майна, знахідок тощо; надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності), з іншого боку, кошти від продажу землі та нематеріальних активів (кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення; кошти від продажу прав на такі землі; кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення до розмежування земель державної та комунальної власності) [23].

Трансфери – це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі. Місцевим бюджетам можуть передбачатися такі трансфери: базова дотація; субвенції на здійснення державних програм соціального захисту; додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою; субвенція на виконання інвестиційних проектів; освітня субвенція; субвенція на підготовку робітничих кадрів; медична субвенція; інші [13].

Доходам місцевих бюджетів відводиться особлива роль у бюджетах місцевого самоврядування. Кошти, які надходять в розпорядження органів місцевого самоврядування, і те, на що вони їх витрачають, відображають місцеві бюджети. Бюджет кожного району, міста чи села містить деталізовану розбивку джерел – конкретні податки та збори, неподаткові надходження тощо – та обсягів надходження коштів, а також напрями їх витрачання (на школи, дитсадки, дороги, лікарні і т. д.) [43].

Починаючи з 2015 року, у структурі та кількості місцевих бюджетів відбуваються суттєві зміни, зумовлені процесом децентралізації. За 6 років понад 8 тис. сіл, селищ, міст об'єдналися і створили 1469 об'єднаних територіальних громад (станом на 01.01.2021). Внаслідок об'єднання громад зменшилась кількість бюджетів міст обласного та районного значення, сільських та селищних бюджетів

та з'явилися бюджети ОТГ. За обсягом фінансових ресурсів бюджети ОТГ є більшими, ніж бюджети окремих територій, які в них увійшли. Це дозволяє фінансувати масштабніші проекти соціального (дитсадки, школи, амбулаторії тощо) та економічного (дороги, туризм, сприяння підприємництву і т. д.) характеру на локальному рівні.

Зміну кількості місцевих бюджетів починаючи з 01.01.2018 можна простежити у табл. 1.1. Можна побачити, що у період з 01.01.2018 по 01.01.2020 кількість місцевих бюджетів змінювалася рівномірно, а станом на 01.01.2021 відбулося різке скорочення чисельності всіх типів місцевих бюджетів крім обласних та бюджетів ОТГ. Таке масове об'єднання громад у 2020 році пов'язане з тим, що саме на кінець цього року планувалося завершення процесу об'єднання ОТГ. Також слід зазначити, що через дуже високий рівень недовіри до дій уряду (особливо серед державних та службовців місцевого самоврядування) процес об'єднання територіальних громад був на початку сприйнятий з недовірою, а тому проходив повільно. Тільки після того, як перші територіальні громади, що об'єдналися продемонстрували позитивний результат, за ними прослідували інші органи місцевого самоврядування.

Таблиця 1.1

Кількість місцевих бюджетів України

Типи місцевих бюджетів	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
обласні бюджети, бюджет АРК	25	25	25	25
бюджети міст республіканського \ обласного значення	488	184	145	13
районні бюджети	488	488	488	136
бюджети об'єднаних територіальних громад	665	782	872	1469
бюджети районів у містах обласного значення	31	40	40	35
бюджети міст районного значення	184	171	164	6
бюджети селищ міського типу	558	521	523	39
бюджети сільрад (сіл)	7466	6926	6605	229

Разом	9905	9137	8862	1952
--------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Складено на основі [43]

Наразі процес децентралізації майже підійшов до кінця, але ще залишається низка невирішених питань та проблем у відносно новій для України системі.

1.2. Зарубіжний досвід формування доходної частини бюджетів місцевого самоврядування

У поточних умовах вирішення фінансових проблем місцевого самоврядування є актуальним завданням у вітчизняній та зарубіжній практиці. Нестабільні економічні умови, бюджетна незабезпеченість та низька ефективність роботи місцевої влади з управління фінансами нерідко призводять до формування фінансово неспроможних ОТГ. У зв'язку з цим важливим є вивчення позитивного зарубіжного досвіду формування доходної частини місцевих бюджетів та оцінка можливості його застосування в українських реаліях.

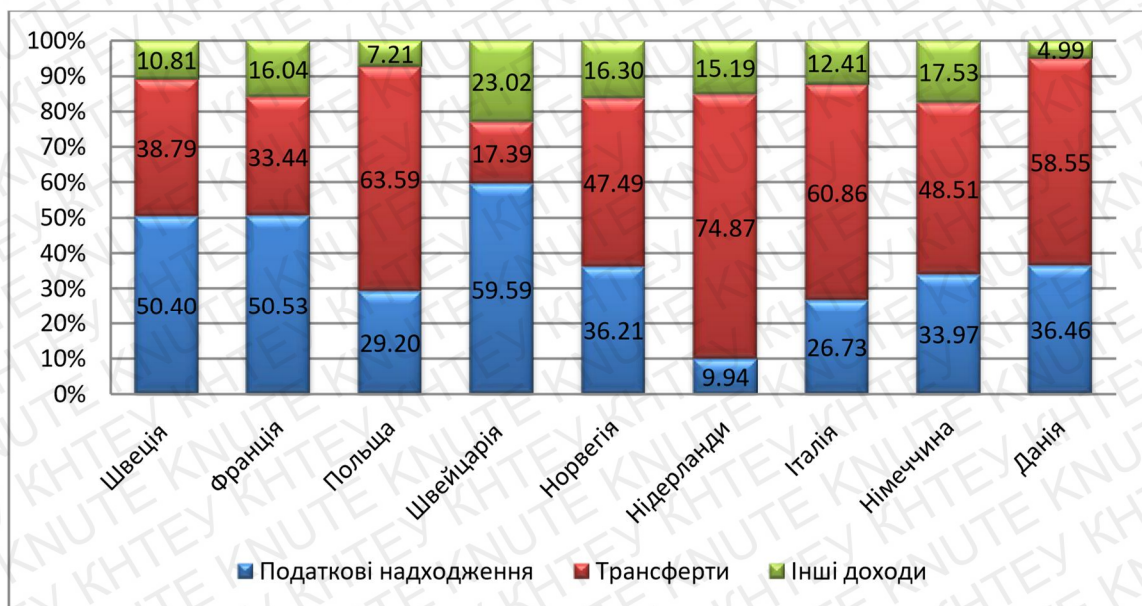
Особливості управління місцевими фінансами в країні визначаються низкою факторів, зокрема прийнятою моделлю взаємодії державної влади та місцевих адміністрацій, ступенем децентралізації доходних повноважень та розподілом відповідальності між рівнями влади.

У більшості країн, що розглядаються, доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок двох груп надходжень. Перша група – це власні доходи місцевих бюджетів, що включають місцеві податки та збори, штрафи, відсотки від загальнодержавних податків, доходи від управління майном та іншої економічної діяльності, добровільні пожертвування та інші. У деяких країнах до них також відносять одержувані місцевими урядами кредити та позики. До другої групи входять одержувані трансферти з інших бюджетів [62]

У значної частини зарубіжних країн власні доходи до місцевих бюджетів переважають над міжбюджетними трансфертами. До таких країн відносяться Ісландія, Фінляндія, Швейцарія, Франція, Швеція, Латвія, Кіпр, Німеччина та ін.

При цьому у Великій Британії, Франції, Німеччині, Швеції, Португалії, Угорщині та Словенії власні доходи органів місцевого самоврядування здебільшого формуються з допомогою місцевих податків. У Литві, Естонії та Чехії власні доходи місцевих бюджетів здебільшого складаються з відрахувань від загальнодержавних податків. У Фінляндії 2/3 власних доходів – гроші, одержувані від державних підприємств, які надають населенню комунальні послуги [18].

Подана на малюнку 1.4 структура доходів свідчить, що не в усіх європейських державах бюджети місцевого самоврядування мають високий рівень фінансової незалежності. За даними Служби статистики Європейського союзу, тільки у 14 країн ЄС станом на 2020 рік частка трансфертів становила менше 50%.

Мал. 1.4. Структура доходів місцевих бюджетів європейських країн у 2020 році, % *Складено автором за даними: [42].*

Фінансове становище окремих органів місцевого самоврядування значною мірою визначається відмінностями у структурі місцевих податків і зборів. У доходах бюджетів муніципалітетів у США переважають місцеві податки на нерухомість, податок з продажів, у деяких містах (менше 10 %) найбільша питома вага відводиться прибутковим податкам[40].

У Німеччині фінансове забезпечення багаторівневого місцевого самоврядування характеризується наявністю у громад і великих міст власних

податкових джерел на фінансування повноважень. До основних податкових доходів бюджетів громад відносять поземельний податок, промисловий податок, надходження від оподаткування споживчих товарів. Громади у Німеччині мають право встановлювати місцеві податки, відмінні від податків, встановлених законодавством федерації чи федеральних земель. До місцевих податків відносять податок на собак, на другу жилплощу, на алкогольні напої, на доходи з видовищних та розважальних заходів. Також громади беруть участь у розподілі податків між різними рівнями, отримуючи, наприклад, відрахування від прибуткового податку та податку з обороту, встановлених на державному рівні[59].

Французькі органи місцевого самоврядування здійснюють фінансування своїх витрат за рахунок податків, що збираються. В основі їх місцевої системи оподаткування чотири податки: територіальний податок з підприємств, поземельний податок на споруди, податок на житло та податок на незабудовану землю. Крім того, одним із джерел фінансових ресурсів місцевих бюджетів Франції є доходи від успадкованого майна, до якого належать державні володіння або володіння, що належать комуні, департаменту, регіону [18].

Бюджетоутворюючими доходами муніципальних утворень Данії, Фінляндії є прямі податки (з доходів фізичних осіб, нерухомості, прибутку підприємств), Бельгії, Франції, Німеччини, Італії, Іспанії – непрямі податки (на товари та імпорт, оборот, продаж). Податок на нерухомість у Фінляндії, Італії, Іспанії, Данії складає основну частку доходів місцевого бюджету, тоді як податкові доходи місцевих бюджетів у Швеції сформовані, переважно, з допомогою прибуткового податку з фізичних осіб [36].

У більшості зарубіжних країн домінуючим інструментом передачі ресурсів від одного рівня влади до іншого є гранти, особливо в країнах з декількома рівнями сектору економіки. Система грантів представлена цільовими трансфертами (специфічними грантами) та трансфертами із загальним призначенням (генеральними грантами)[21].

У доходах місцевих бюджетів у США частка трансфертів становить близько 40 % наданих у формі фіскальної допомоги загального призначення, що надається з метою збільшення доходної частини для забезпечення збалансованості без зазначення конкретного цільового спрямування використання коштів, бюджетних грантів, спеціальних та блокових субсидій. Субвенції надаються за виконання низки умов.

Основними джерелами формування бюджетів муніципальних утворень у Великобританії, Нідерландах, Австрії, Греції та Естонії є гранти з державного бюджету. Трансферти у Великобританії складають більше половини доходів місцевих бюджетів і, переважно, є цільовими грантами на виконання конкретних завдань, а також дотації на фінансування поточних та адміністративних видатків.

У Латвії є як економічно благополучні, так і дотаційні муніципальні утворення. У Литві співвідношення власних доходів муніципальних утворень та трансфертів із державного бюджету приблизно однакове. Французькі органи місцевого самоврядування мають у своєму розпорядженні асигнування (або субсидії) держави, яких налічується 40 різних видів. У країні діє не лише система асигнувань, а й так звані «перекази» податків, коли держава, наприклад, може «перекладати» регіонам та департаментам частину внутрішнього податку на нафтопродукти [45]. У Данії значна частина витрат місцевих громад на соціальне забезпечення та охорону здоров'я фінансується за рахунок трансфертів з державного бюджету. При цьому діє багаторівнева система фінансового вирівнювання, спостерігається тенденція до скорочення цільових субсидій та відносного збільшення обсягу загальної дотації.

Центральний уряд Італії формує фонд дотацій та цільових субсидій, згодом кошти якого підлягають розподілу між нижчими бюджетами. Квоти встановлюються залежно від чисельності населення, розмірів території, рівня безробіття та еміграції. Цільові субсидії виділяються на розвиток областей та інші цілі. Провінції отримують ? частину коштів фонду, що формується за рахунок

коштів, які надходять від податків. При цьому 60% доходів комун формуються за рахунок перерозподілу коштів із державного бюджету.

Таким чином, міжтериторіальне вирівнювання податкового потенціалу та бюджетної забезпеченості досягається за допомогою застосування інструментів міжбюджетного регулювання.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Аналіз доходів місцевих бюджетів

За даними Держказначейства[27], до місцевих бюджетів у 2020 році з урахуванням сум міжбюджетних трансфертів із держбюджету надійшло 471,5 млрд. грн., що на 89,0 млрд. грн., або на 15,9% менше порівняно з 2019 роком та на 90,9 млрд. грн., або на 16,7% менше порівняно з 2018 роком. Загалом починаючи із 2019 року спостерігається поступове зменшення обсягів доходів до місцевих бюджетів, що перш за все пов'язане із зменшенням обсягів міжбюджетних трансфертів.

Без урахування трансфертів з держбюджету доходи місцевих бюджетів за 2016 - 2020 роки демонструють тенденцію до зростання (рис. 2.1, додаток А). За розглянутий період вони збільшилися на 140,6 млрд. грн., або на 82,3%, що безумовно є позитивним явищем[41]. По-перше, це свідчить про те, що місцеві органи самоврядування стають більш фінансово незалежними та можуть самостійно забезпечити більшу кількість потреб. По-друге, зменшення трансфертів від органів державного управління при збільшенні інших статей доходів місцевих бюджетів сприяє вивільненню певної кількості коштів, яку держава може спрямувати на інші цілі.

Рис. 2.1. Динаміка доходів місцевих бюджетів у 2016 – 2020 рр., млрд. грн.

Складено на основі [27]

За даними ДКСУ за 2020 рік по Україні «найбагатшими» за надходженнями місцевих бюджетів є м. Київ (15,91% від усіх доходів місцевих бюджетів) та Дніпропетровська і Харківська області (10,29% та 7,02% відповідно) (рис. 2.2, додаток Б). Це пов'язано із такими факторами, як високий рівень середньої заробітної плати, концентрація високоприбуткових галузей та робочої сили, в них зайнятої.

«Найбіднішими» за надходженнями на Заході України є Чернівецька, Тернопільська, Закарпатська та Волинська області, на Сході – Луганська область та на Півдні – Херсонська. Загальні надходження місцевих бюджетів без урахування трансфертів у кожній з них не перевищує 2%. В основному, це пов'язане із тим, що у цих областях одні з найнижчих показників середньої заробітної плати по Україні. Різниця між середньою заробітною платою також може пояснити нерівномірність у надходженнях Донецької та Луганської областей, які обидві частково постраждали від воєнних дій.

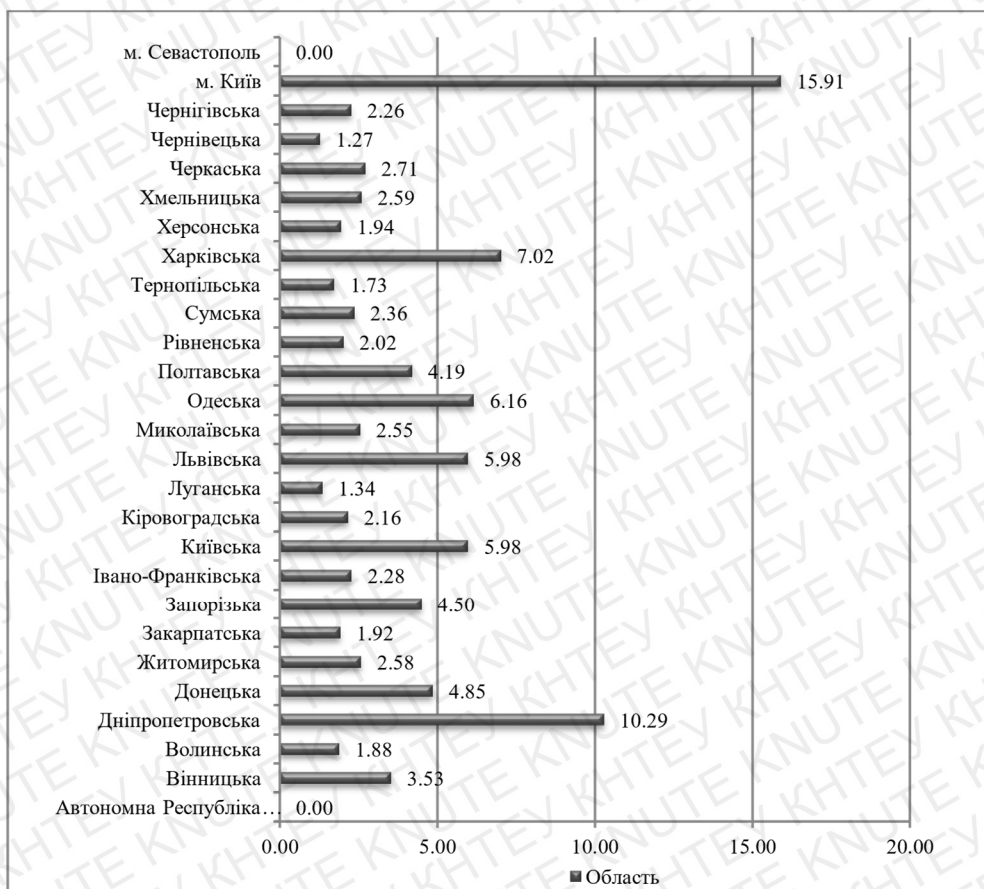

Рис. 2.2. Структура доходів місцевих бюджетів за областями у 2020 році (без урахування міжбюджетних трансфертів), %Складено на основі [27]

Розглянемо структуру доходів місцевих бюджетів України (табл. 2.1). Як бачимо, до основних джерел доходів належать податкові надходження, неподаткові надходження та офіційні трансферти.

Таблиця 2.1

Структура доходів місцевих бюджетів України у 2016 – 2020 рр., %

Найменування згідно з класифікацією	бюджетною	2016	2017	2018	2019	2020
Податкові надходження		40,12	40,03	41,34	48,27	60,57
Неподаткові надходження		5,97	5,17	4,98	4,66	4,55
Доходи від операцій з капіталом		0,38	0,37	0,38	0,52	0,74
Офіційні трансферти від Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	Європейського	0,02	0,00	0,02	0,01	0,03
Цільові фонди		0,14	0,12	0,12	0,11	0,14

Продовження табл. 2.1

Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	46,63	45,71	46,85	53,56	66,03
Офіційні трансферти від органів державного управління	53,37	54,29	53,15	46,44	33,97
Усього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Складено на основі [27]

У структурі доходів місцевих бюджетів значну частку займають міжбюджетні трансферти з питомою вагою від 53,37 % у 2016 році до 33,97 % у 2020 році. Це свідчить про низьку фінансову автономію органів місцевого самоврядування та значну централізацію бюджетних ресурсів[60]. Проте, за останні роки спостерігається тенденція до зниження частки трансфертів від органів державного управління у загальній структурі доходів, що є позитивним зрушенням на шляху посилення незалежності та життєздатності органів місцевої влади.

Розглядаючи структуру надходжень міжбюджетних трансфертів слід зазначити, що їх донором виступає саме державний бюджет. Надходження з інших місцевих бюджетів фактично відсутні. І хоча, українським законодавством передбачена можливість та особливості укладання договору для надання трансфертів між місцевими бюджетами, наразі така практика не використовується. Це пов'язане із тим, що навіть найбагатші місцеві бюджети не можуть у повній мірі задовольнити власні потреби, а отже, не мають вільних коштів які можна було б передавати іншим громадам.

Як бачимо з рис. 2.3, основна частка в загальній сумі офіційних трансфертів припадає на субвенції. Їх частка коливається від 96,5% у 2016 р. до 86,5% у 2020р. Частка дотацій коливається від 3,5% у 2016 р. до 13,5% у 2020р. Проте слід зазначити, що частка дотацій у структурі трансфертів зросла не за рахунок збільшення їх обсягів у фінансовому вираженні, а за рахунок змін у розмірах

наданих субвенцій, що пов'язується із завершенням або реорганізацією деяких бюджетних програм[26].

В абсолютному вираженні обсяги дотацій за період з 2016 по 2019 роки показували тенденцію до зростання, але якщо порівнювати 2016 рік (6,8 млрд. грн.) з наступними роками (21,9 - 25,9 млрд. грн.), то спостерігається різкий скачок, який пов'язаний із введенням Додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я у 2017 році[26]. У 2020 році обсяг дотацій знизився році порівняно з 2019 роком на 4,2 млрд. грн., що пов'язується із припиненням виплати Стабілізаційної дотації, яку планувалося надавати до завершення процесу об'єднання територіальних громад.

Обсяги субвенцій характеризуються наступним чином: за період з 2016 по 2018 роки вони зростали з 188,6 млрд. грн. до 273,8 млрд. грн., а за період 2019-2020 років знизилися до 138,6 млрд. грн.. Зниження обсягів субвенцій пояснюється скороченням фінансування деяких бюджетних програм та направленням коштів на фінансування боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19 та її наслідками[25]. Також у 2020 році спостерігаються різкі зміни у структурі субвенцій (припинення видів субвенцій, які були у попередніх роках та введення нових), які відбулися через введення нової програми «Велике будівництво», завданням якої є будівництво та реконструкції інфраструктури (доріг, шкіл, дитячих садків, центрів екстреної медичної допомоги та стадіонів).

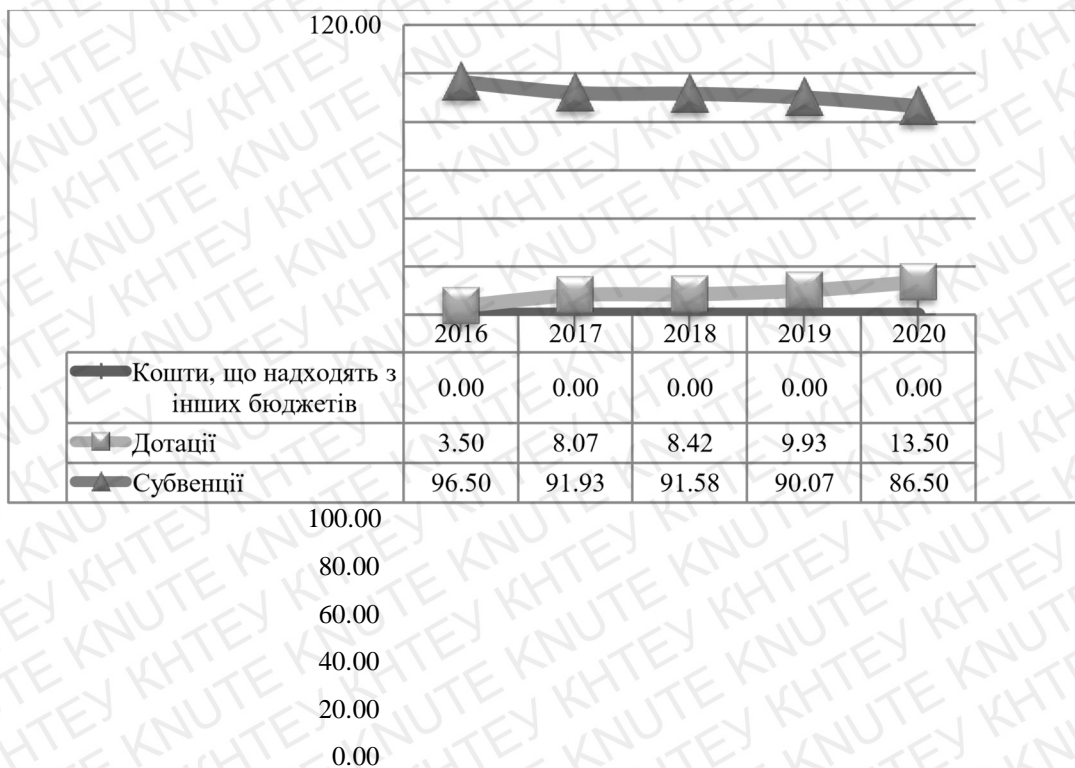

Рис. 2.3. Динаміка частки дотацій і субвенцій у складі офіційних трансфертів місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр. (%) *Складено на основі [27]* Податкові надходження займають друге місце за обсягами в структурі доходів місцевих бюджетів. Протягом 2016-2020 років спостерігається збільшення їх частки з 40,12 % до 60,57 %. У 2020 році їх фактичний обсяг становив 285,8 млрд. грн., що на 94,4 % більше від показника 2016 року.

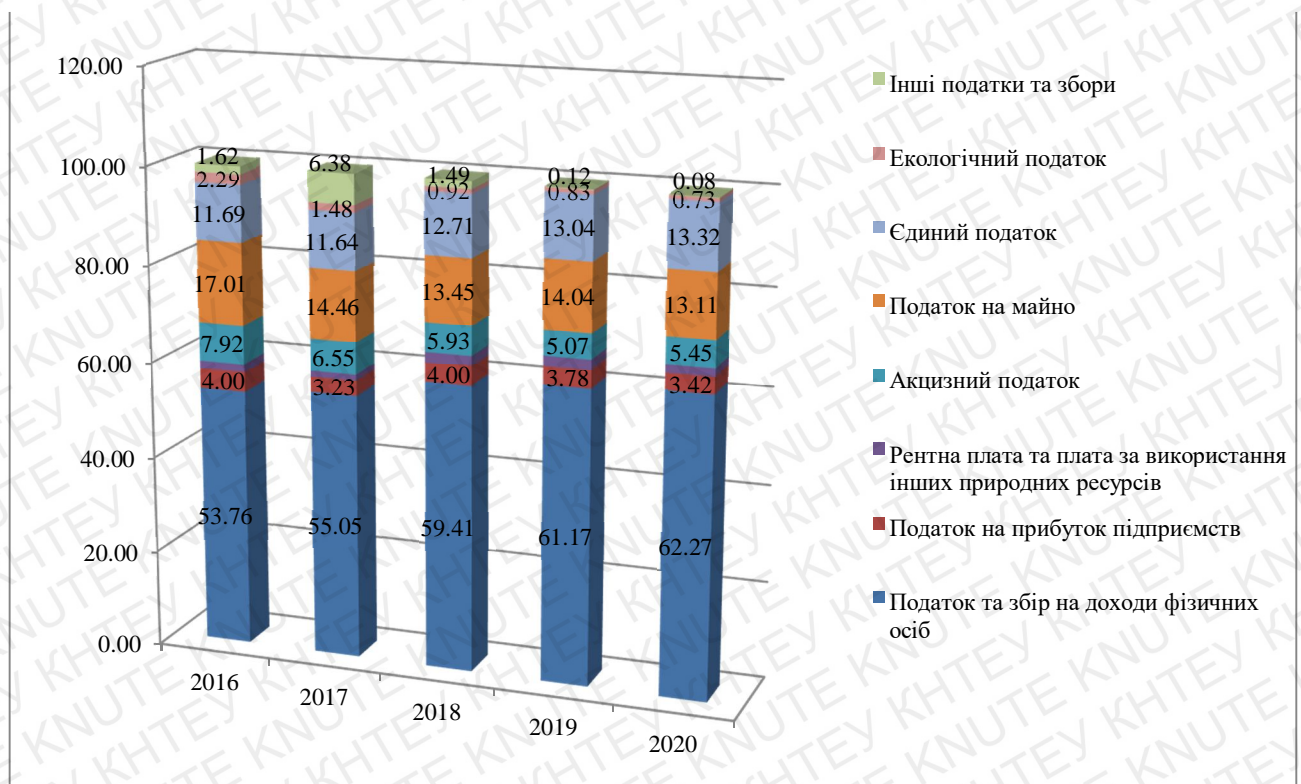

Рис. 2.4. Зміна структури податкових надходжень до місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр. (%)*Складено на основі [27]*

Розглянемо детальніше структуру податкових надходжень місцевих бюджетів України (рис. 2.4). Найбільшу питому вагу мають надходження податку на доходи фізичних осіб, частка яких за розглянутий період поступово зростала від 53,78 % у 2016 році до 62,27 % у 2020 році. Така зміна частки податку пояснюється більш повільним приростом інших податкових надходжень[54]. На зростання надходжень від даного податку у абсолютному вимірі за період з 2016 по 2020 роки в основному впливали такі чинники, як збільшення розміру мінімальної заробітної плати та зростання показника середньомісячної заробітної плати. Це, в свою чергу, не можна назвати позитивним явищем так, як збільшення заробітної плати неминуче призводить до інфляційних процесів, що значно послаблює економічний ефект від приросту надходжень від ПДФО.

Іншим вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів є податок на майно, до складу якого входять податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, земельний податок та транспортний податок. Традиційно найбільшими є

надходження від земельного податку, частка якого коливалася від 93,33% до 84,07% у структурі майнового податку за 2016-2020 роки. За останні роки збільшилося значення податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, частка якого зросла з 5,68% до 15,38%. Такі структурні зрушення можна пояснити збільшенням темпів приросту податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки порівняно із земельним податком через поступове збільшення бази оподаткування (виявлення та залучення до оподаткування більшої кількості власників нерухомості). Частка транспортного податку у структурі майнового залишається стабільно на рівні менше 1% при зменшенні обсягів фактичних надходжень, що пов'язується зі зменшенням кількості населення, яке може дозволити собі придбати відносно дорогий та новий автомобіль.

Розглядаючи структуру податкових надходжень можна помітити, що частка майнового податку коливається у розглянутому періоді як у бік збільшення, так і у бік зменшення. Проте, в абсолютному вираженні до 2019 року спостерігалася тенденція до зростання його фактичних обсягів. На відміну від 2019 року у 2020 році місцевими бюджетами було отримано податку на майно на 560,6 млн. грн. або на 1,4% менше. Головною причиною зменшення надходжень є прийняття закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби », згідно з яким доходи місцевих бюджетів скоротилися на обсяг двохмісячних надходжень від податку на нерухоме майно та плати за землю[51].

Значна частка у структурі місцевих бюджетів належить надходженням від єдиного податку. За розглянутий період вона коливалася від 11,69% у 2016 році до 13,32% у 2020. Незважаючи на кризові явища у економіці, помітне зростання обсягів надходжень від єдиного податку. Це пов'язане з: по-перше, інфляційними процесами; по-друге, із змінами в нормативно-правовій базі в частині оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Проте, якщо порівнювати 2020 рік із попередніми роками, то спостерігаються значно нижчі

темпи приросту надходжень. Це є наслідком спаду ділової активності та вимушеної зупинки малих підприємств внаслідок дій уряду з протидії поширенню COVID-19.

Менш значимими у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів є частки акцизного податку, податку на прибуток підприємств та рентної плати. Відтак, частка акцизного податку за останні п'ять років демонструвала тенденцію до зменшення від 7,92% до 5,45%, що пояснюється низьким рівнем приросту надходжень від акцизних податків. Основними причинами низького приросту є скорочення легального ринку підакцизних товарів через високі акцизи та зниження купівельної спроможності громадян. Проте, у 2020 році спостерігалось деяке підвищення темпів зростання акцизного податку, що пов'язується із збільшенням попиту на алкоголь та тютюн (традиційні товари для зняття стресу) та на пальне (зумовлено тим, що населення почало більше користуватися власним транспортом через карантинні обмеження).

Частка податку на прибуток підприємств за останні п'ять років мала незначні коливання, що пояснюється нерівномірними темпами приросту фактичних надходжень. Слід зазначити, що відносно незначні обсяги надходжень від даного податку (не більше 4% за весь розглянутий період) пов'язані саме із особливістю зарахування його до місцевих бюджетів[61]. Таким чином, лише 10% податку на прибуток підприємств, крім підприємств державної та комунальної форми власності виділяється місцевим бюджетам. Щоправда, такий низький відсоток зумовлений нерівномірністю розміщення по Україні самих підприємств – платників податку. Податок на прибуток підприємств комунальної форми власності, що на 100% належить місцевим бюджетам не може бути вагомим джерелом надходжень, так як комунальні підприємства часто мають низький прибуток. Обсяги фактичних надходжень від податку на прибуток, які за 2016-2019 роки мали тенденцію до зростання знизилися у 2020 році. Знову ж таки, причиною стали карантинні обмеження, які призвели до зменшення обсягів реалізації окремих товарів та послуг та тимчасового або постійного припинення роботи деяких підприємств.

Частка надходжень від рентної плати у податкових надходженнях також залишається на доволі низькому рівні. Це пов'язано як із недосконалим контролем з боку держави за видобутком та використанням деяких природних ресурсів (наприклад, деревина), так із тим, що більша частина рентної плати з більш прибуткових галузей (нафта, газ, вугілля) направляється до державного бюджету. Також, підняття ставок рентної плати часто призводить не до збільшення обсягів фактичних надходжень, а до зменшення обсягів легального видобутку та користування природними ресурсами.

Частка екологічного податку у структурі податкових надходжень за розглянутий період демонструвала тенденцію до зменшення, власне, через падіння обсягів фактичних надходжень. Зменшення надходжень від екологічного податку пов'язане із низьким контролем з боку держави за порушеннями платіжної та екологічної дисципліни.

Надходження від зборів, які справляються на місцевому рівні є традиційно дуже низькими. І туристичний, і транспортний збір мають низку проблем, пов'язаних із адмініструванням[44]. По-суті, як такої системи контролю за сплатою цих зборів до місцевих бюджетів немає, як і немає системи відповідальності за їх несплату. Також слід відмітити доволі пасивне ставлення органів місцевого самоврядування до розвитку інфраструктури, яка б дозволила збільшити їх надходження.

Надходження від податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів залишаються на низькому рівні. Це пов'язано із розмірами ставок податку, які достатньо низькі відносно бази оподаткування.

Неподаткові надходження не є вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів, у середньому їх частка складає 5,07 % серед усіх доходів. Їх обсяг у абсолютному вимірі склав 21,45 млрд. грн. на кінець 2020 року, що на 394,76 млн. грн. менше за показник 2016 року. Проте, слід зазначити, що зниження надходжень почало відбуватися саме у 2019 році. До цього періоду була помітна тенденція до зростання. Зниження обсягів неподаткових надходжень відбулося за рахунок

зменшення надходжень до спеціального фонду(особливо, в частині власних надходжень бюджетних установ), що пов'язано із скороченням кількості державних установ і організацій, що фінансуються з бюджету та зменшенням їх фінансуванням.

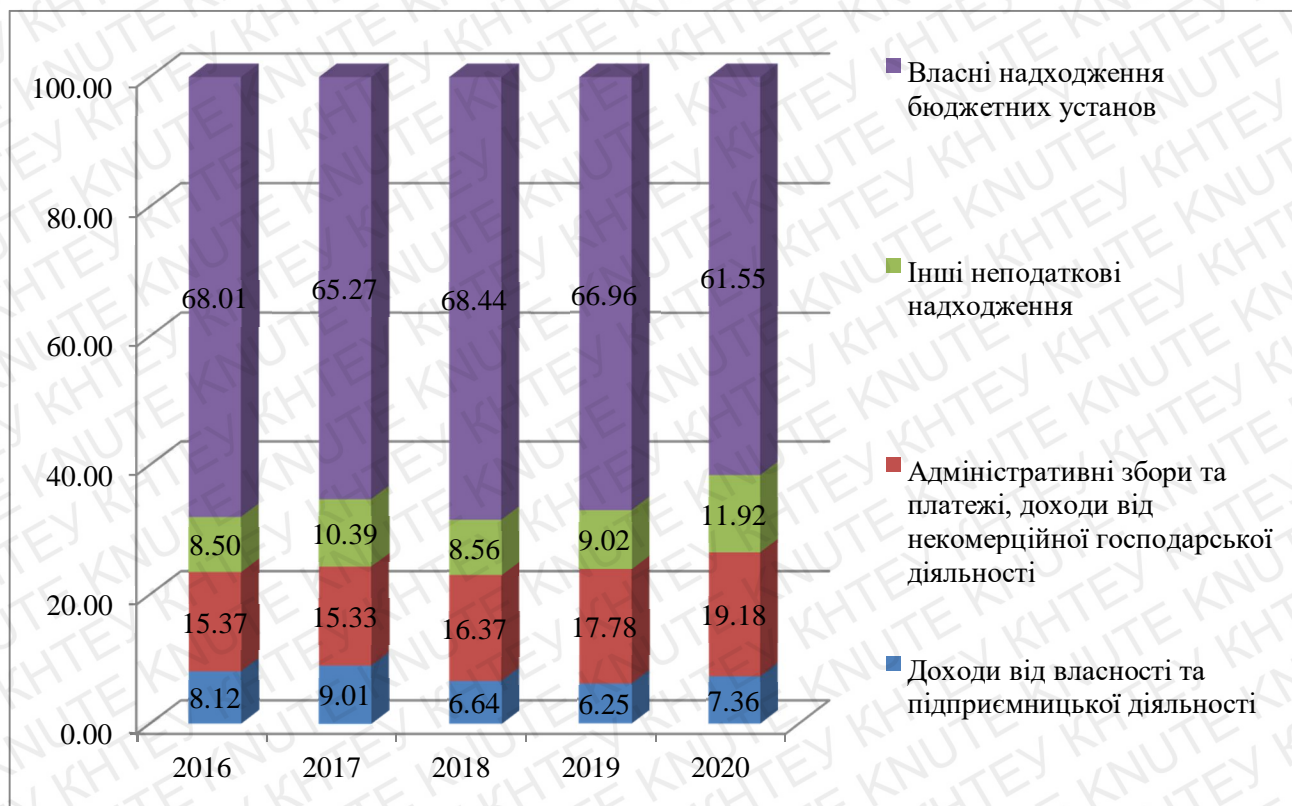

Рис. 2.5. Зміна структури неподаткових надходжень до місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр. (%)*Складено на основі [27]*

Серед неподаткових надходжень місцевих бюджетів найбільшу питому вагу мають надходження бюджетних установ – більше 60 %. Вони включають в себе дві складові: надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами та інші джерела власних надходжень бюджетних установ(благодійні внески, гранти та дарунки; кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів; кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг) [31]. У середньому, ці складові мають співвідношення 44% та 56%.

Друге місце належить адміністративним зборам та платежам, питома вага яких поступово збільшується до 19,18 % у 2020 році. Абсолютні показники демонструють незначний приріст за період з 2016 по 2019 роки та зниження у 2020 році. Така ситуація пов'язана із тим, що дана стаття доходів має тісний взаємозв'язок із веденням ділової активності серед фізичних та юридичних осіб.

Доходи від власності та підприємницької діяльності не мають відчутного значення у структурі неподаткових надходжень, оскільки державні підприємства в переважній більшості є або малоприбутковими, або функціонують на засадах неприбутковості чи взагалі є збитковими. Основну частину даної статті доходів складає плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів, проте за 2016 – 2020 роки її обсяги мали тенденцію до зменшення. Зменшення кількості вільних коштів пов'язане із збільшенням кількості повноважень, які покладаються на місцеві бюджети[52].

Окрему групу неподаткових надходжень складають інші неподаткові надходження, їх питома вага серед за 2016–2020 роки коливається від 8,50% до 11,29%. До складу інших неподаткових надходжень відносять: надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності; інші надходження; доходи від операцій з кредитування та надання гарантій; концесійні платежі; надходження коштів пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту.

Доходи від операцій з капіталом мають незначну питому вагу в доходах місцевих бюджетів, що пов'язане із відсутністю на той момент ринку землі та нерозвиненістю ринків як матеріальних, так і нематеріальних активів[39]. Проте, за 2016–2020 роки ці надходження демонструють певний приріст із 1,4 млрд. грн. до 3,5 млрд. грн., що можна пояснити збільшенням активності органів місцевого самоврядування у частині продажу майна, яке знаходиться у їх власності.

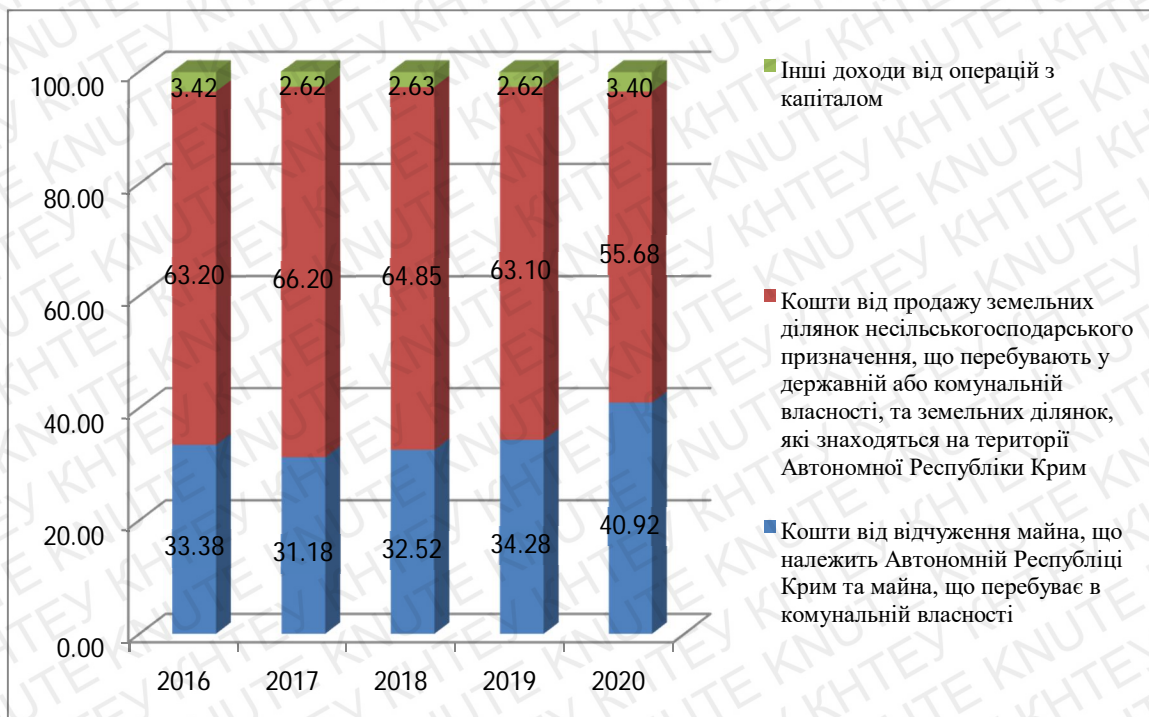

Рис. 2.5. Зміна структури надходжень від операцій з капіталом до місцевих бюджетів України у 2016-2020 рр. (%)

Як можна побачити на рис. 2.6, лівая частка доходів місцевих бюджетів України від операцій з капіталом формується за рахунок продажу майна, що перебуває у комунальній власності, а також внаслідок відчуження земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у безпосередній юрисдикції територіальних громад або у спільному користуванні з районними радами. Слід зазначити, що особливу роль у цих статтях доходів відіграють майно та земельні ділянки, що належать Автономній Республіці Крим або знаходяться на її території.

Специфічним інститутом у системі доходів органів місцевого самоврядування є цільові фонди. Їх кошти мають чітко визначене спрямування і використовуються для забезпечення потреб соціально-економічного розвитку територій. Надання місцевим радам компетенції щодо їх створення зумовлене ідеєю розширення дохідної бази місцевих бюджетів. За 2016 – 2020 роки частка надходжень до цільових фондів у структурі доходів місцевих бюджетів залишається незначною. Це пов'язано як зі складністю процедури, що передус

створенню фонду, регламентованістю обсягів та, власне, цільовим спрямуванням використання коштів фонду, так і пошуком джерел для його наповнення. На сучасному етапі в Україні більшість цільових фондів формуються за рахунок підприємств, що знаходяться на території відповідних органів місцевого самоврядування. В основному, створення цих фондів має на меті компенсацію тих збитків, які наносить діяльність підприємства навколишньому середовищу.

Найнижчу частку у структурі доходів місцевих бюджетів (менше 0,04%) мають офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ. Обсяги надання трансфертів від зарубіжних країн мають значні коливання за 2016-2020 роки, на що вплинула низка соціально - політичних факторів.

Важливою складовою трансфертів від зарубіжних країн є гранти. Їх частка у структурі трансфертів у 2018-2020 роках становить більше 90%. Для місцевої влади вони є додатковим джерелом для реалізації економічних та соціальних програм. Особливо актуальним це питання стає у випадку, коли бюджети територіальних громад селищ та сіл розраховані виключно на покриття поточних видатків (виплату заробітної плати, оплату комунальних послуг тощо). Проте, сама процедура отримання гранту є достатньо громіздкою. Потрібно провести велику кількість організаційних, технічних, адміністративних й інших робіт. Слід чітко визначити мету, яка реалізується через конкретні завдання проекту, достатній рівень складності, тривалість функціонування, необхідний обсяг фінансових, матеріальних, кадрових та інших ресурсів. Але слід зважити на те, що проект, який подається повинен мати свої відмінні риси, аби на нього звернули увагу потенційні грантодавці. Процедuru отримання грантів також ускладнює брак висококваліфікованих фахівців серед посадових осіб органів місцевого самоврядування, особливо в сільській місцевості, адже без достатнього володіння іноземними мовами, знання комп'ютерних технологій та чинного законодавства дуже важко вести переговори для отримання гранту від міжнародних організаційдонорів.

Аналізуючи формування дохідної бази місцевих бюджетів слід також звернути увагу на розподіл доходів між загальним та спеціальним фондами (рис. 2.6, додаток В).

Спеціальні фонди в місцевих бюджетах в середньому складають одну десяту частину, тоді як інші 90% доходів припадають на загальний фонд. Такий розподіл визначається з особливостей подальшого використання коштів з обох фондів. З одного боку, конкретизація призначення та контроль за цільовим використанням коштів спеціального фонду є одним з факторів зниження корупції, з іншого, така система є негнучкою відносно різних надзвичайних ситуацій. На відміну від загального фонду у випадках виникнення екстрених обставин зі спеціального фонду неможна мобілізувати потрібні грошові кошти.

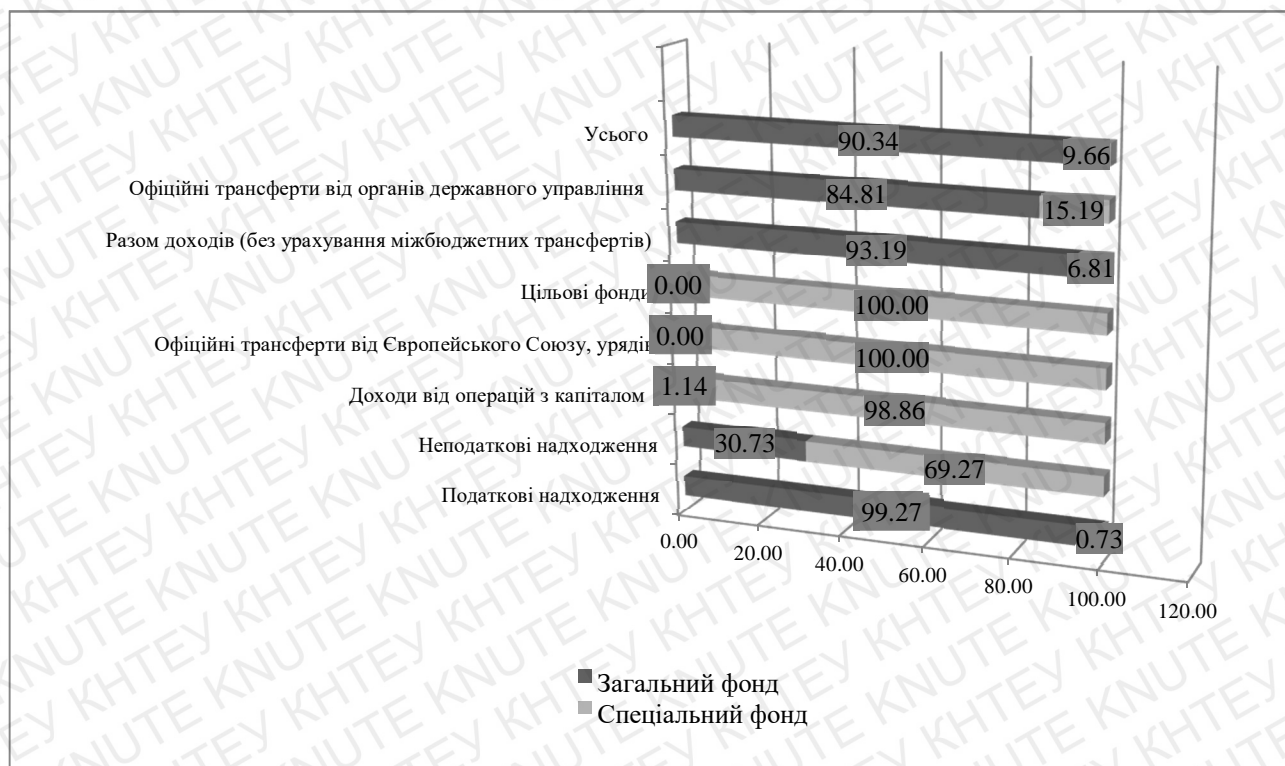

Рис. 2.6. Структура доходів місцевих бюджетів за фондами у 2020 році, %

Із структури місцевих бюджетів можна виявити, що до спеціальних фондів здебільшого відносяться доходи від діяльності, яка несе у собі найбільший ризик корупційних дій та потребує пильного нагляду. Такою діяльністю є: утворення цільових фондів, операції з капіталом та надання трансфертів. До речі, слід зазначити, що на відміну від трансфертів іноземних держав, які надходять

виключно до спеціального фонду, значна частка міжбюджетних трансфертів (більша частина субвенцій) іде до загального фонду. Серед неподаткових надходжень значна частка (близько 70%) надходить до спеціального фонду, в основному, за рахунок власних доходів бюджетних установ. Податкові надходження у більшості своїй відносяться до загального фонду, і лише екологічний податок та податки на власність – до спеціального, тобто направляються на усунення шкоди, заподіяної діяльністю та майном, що оподатковуються.

2.2. Місце доходів місцевих бюджетів у бюджетній системі України.

Одним із позитивних досягнень державотворчих процесів в Україні стало створення на початковому етапі власної бюджетної системи та її подальше реформування і вдосконалення. Бюджетна система України - це сукупність державного та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державних та адміністративно-територіальних структур та регульована законодавством. Склад національної бюджетної системи визначено в Бюджетному кодексі України.

Надзвичайно важливим принципом для розвитку місцевого самоврядування в Україні є принцип самостійності, закріплений у Бюджетному кодексі. За цим принципом державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами з державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування. Влада Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування з ресурсів відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за взаємні зобов'язання один одного, а також за зобов'язання держави[28].

Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади, органів

влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети

Місцеві бюджети створюють в розпорядженні кожного місцевого органу самоврядування фінансову базу для здійснення його діяльності. Система місцевих бюджетів надає можливість більш повно враховувати потреби кожної території, а також правильно їх співставляти з заходами, які здійснюються державою. Органам місцевого самоврядування необхідно постійно дбати про збільшення доходів місцевого бюджету, а також про економне використання ресурсів. Пов'язано це з тим, що темпи зростання економіки і культури на місцях знаходяться в безпосередній залежності від організації робіт по мобілізації резервів місцевого господарства і економного витрачання грошових коштів. Збільшення ж доходів місцевих бюджетів, в свою чергу, буде сприяти виконанню державного бюджету України в цілому[15].

Станом на 01.01.2021 в Україні сформовано 1952 місцеві бюджети. Для більш детального аналізу типів місцевих бюджетів розглянемо рис. 2.8.

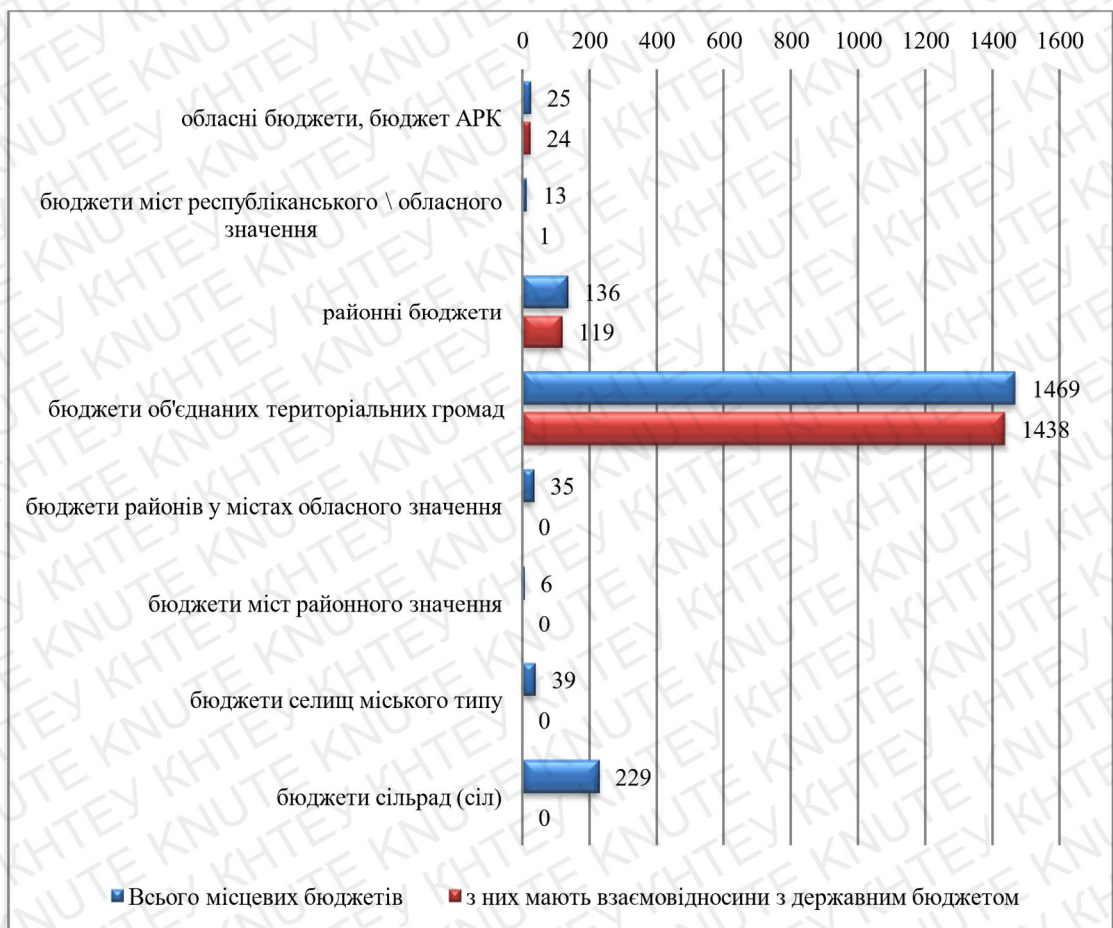

Рис. 2.8. Склад місцевих бюджетів України станом на 01.01.2021 року *Складено на основі [43]*

Найбільшу питому вагу у структурі місцевих бюджетів України складають бюджети ОТГ – 75,26%, на другому місці знаходяться бюджети сільрад (сіл) – 11,73%, районні бюджети посідають третє місце за кількістю і мають частку 6,97%. Частка бюджетів селищ міського типу становить 2%, бюджетів районів у містах обласного значення – 1,79%, обласних бюджетів та бюджету АРК – 1,28%, бюджетів міст республіканського/ обласного значення – 0,67% та бюджетів міст районного значення – 0,31%.

Слід зазначити, що серед наведених вище типів бюджетів відносини з державним бюджетом мають лише бюджети ОТГ (97,89%), районні бюджети (87,5%), обласні бюджети (96,0%) та бюджети міст республіканського або обласного значення (7,69%).

Більшість доходів місцевих бюджетів (рис. 2.9.) зосереджена у містах республіканського (АРК) та обласного значення - 34% і в обласних бюджетах та

бюджетах міста Київ – 30%. На найбільшу групу за кількістю місцевих бюджетів (ОТГ) припадає лише 19% доходів. Ще менші частки у структурі доходів мають надходження районних бюджетів – 9%, сільських бюджетів – 5%, бюджетів міст районного значення – 2% та селищних бюджетів – 1%.

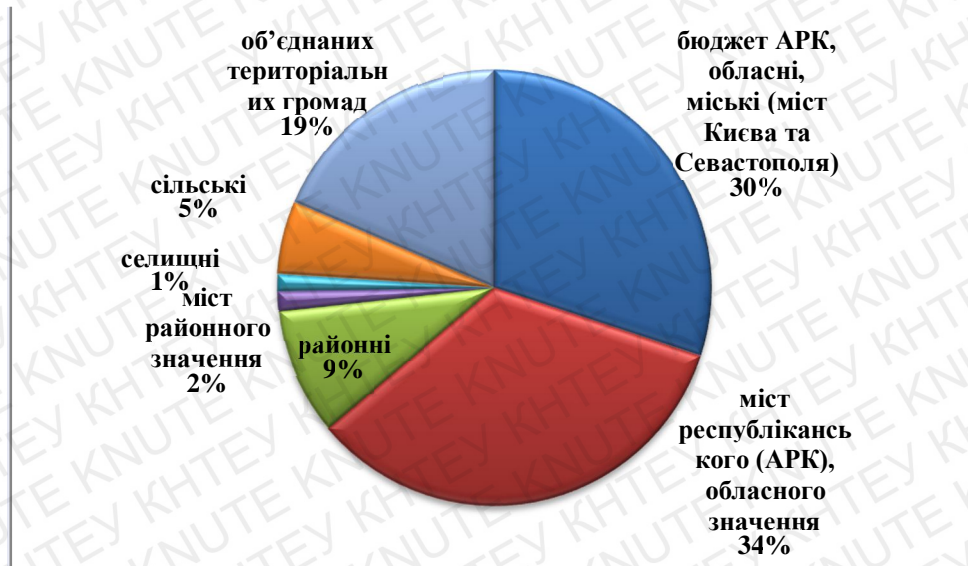

Рис. 2.9. Структура доходів місцевих бюджетів у 2020 році (відповідно до видів місцевих бюджетів) *Складено на основі [6-10]*

Цей поділ частково є результатом різних завдань, які виконують компетентні органи місцевого самоврядування, а також є наслідком проблем у формуванні фінансових ресурсів місцевих громад.

Роль місцевих бюджетів значною мірою визначається обсягом валового внутрішнього продукту, що акумулюється через них. Співвідношення доходів бюджету до ВВП є своєрідним індикатором того, наскільки місцеве самоврядування здатне акумулювати надходження від економіки через доходи місцевих бюджетів. Цей показник свідчить про здатність ОМС отримувати дохід з платників податків і користувачів послуг на тлі зростання чи зниження національного доходу.

Таблиця 2.2

Частка місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті та доходах зведеного бюджету України у 2016—2020 рр.

Рік	Обсяг ВВП, млн. грн.	Доходи бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів), млн. грн.		Частка доходів місцевих бюджетів, %	
		Зведений бюджет	Місцеві бюджети	У ВВП	У зведеному бюджеті
2016	2 383 182	782 859,48	170 747,85	7,16	21,81
2017	2 982 920	1 016 969,51	229 495,36	7,69	22,57
2018	3 558 706	1 184 290,77	263 482,11	7,40	22,25
2019	3 974 564	1 289 849,17	300 229,32	7,55	23,28
2020	4 194 102	1 376 673,76	311 304,82	7,42	22,61

Складено на основі [6-10, 27]

Останніми роками доходи місцевих бюджетів України акумулювали близько 7,5% ВВП. Тоді, як у країнах Європейського Союзу цей показник становить у середньому 11,7%. Привертає увагу той факт, що в європейських країнах дуже різняться показник частки доходів місцевих бюджетів у ВВП. Так, найбільшу частку ВВП перерозподіляють через місцевий рівень Данія, Швеція та Фінляндія з показником 34,6%, 25,8% та 23,0% відповідно. Значна частина країн, серед яких Польща, Франція, Естонія, Німеччина та Румунія характеризуються рівнем цього показника від 9 до 15%. Зовсім незначна частина країн мають частку доходів місцевих бюджетів у ВВП до 5%, серед них Кіпр та Мальта із найнижчим показником 1,6 та 0,5% відповідно[42].

У 2016-2020 роках у місцевих бюджетах зосереджувалося в середньому 22,5% обсягу доходів зведеного бюджету. Якщо порівнювати цю частку з країнами Європейського Союзу, то там в середньому цей показник становить 25,2%. Найбільшу частку доходів місцевих бюджетів у зведеному традиційно мають Данія, Швеція та Фінляндія з показником 65,05%, 51,99% та 44,35% відповідно. У значної частини країн цей характеризується рівнем цього показника від 19 до 32%. Зовсім незначна частина країн мають частку доходів місцевих бюджетів у

зведеному до 10%, серед них Кіпр та Мальта із найнижчим показником 4,1 та 1,5% відповідно[42].

Доходи місцевих бюджетів характеризують результати роботи підприємств, організацій, суб'єктів підприємницької діяльності, що працюють на певній території. Частка місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті та у зведеному бюджеті відіграє не лише економічну і соціальну, але і важливу політичну роль. Вона показує рівень участі місцевого самоврядування у виконанні завдань соціально-економічного розвитку суспільства та певну обмеженість сфери функціонування центральних органів влади. У цьому проявляється важлива передумова побудови демократичної держави із самостійною і незалежною діяльністю органів місцевого самоврядування, наближуючи Україну до Європейської спільноти.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1. Напрями удосконалення формування доходної частини бюджетів органів місцевого самоврядування

Стан місцевих бюджетів відбивається на стані суспільства в цілому, тому проблеми місцевих бюджетів негативно впливають на всі суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з окремими територіальними громадами. Оскільки, неблагополучний стан місцевих бюджетів очевидний, як і необхідність вирішення проблем цієї сфери, слід проаналізувати причини їх виникнення, з метою подальшого визначення напрямів розширення доходної бази місцевих бюджетів.

Аналіз, зроблений у розділі 2 дає змогу говорити, що на сьогоднішній день існують наступні проблеми для наповнення місцевих бюджетів:

- високий рівень фінансової залежності від трансфертів із державного бюджету;
- слабка власна доходна база;

- низька фіскальна роль місцевих податків та зборів і, як наслідок, незначна їх питома вага в доходах місцевих бюджетів;
- дефіцит кадрових ресурсів у органах місцевої влади;
- нерівномірний соціально-економічний розвиток регіонів і; як наслідок, нерівномірний розподіл доходів працездатного населення у них.

Ці проблеми значно обмежують рівень доходів місцевих бюджетів, ведуть до посилення їх залежності від центральної влади, що в свою чергу сповільнює темпи економічного та соціального розвитку.

Однією з найголовніших проблем є підвищення рівня фінансової незалежності місцевих бюджетів. Висока частка трансфертів із державного бюджету означає, що по-суті, місцеве самоврядування не може забезпечити виконання потреб громади власними силами. Рішення даної проблеми можливе завдяки збільшенню надходжень від інших доходів місцевих бюджетів, яке може здійснюватися за декількома напрямками.

По-перше, шляхом збільшення податкових надходжень. При всій прогресивності даного методу нарощування дохідної частини бюджету, він має вельми проблемний характер. Збільшення ставок або кількості існуючих податків категорично заборонено. Це може мати тільки зворотні наслідки, такі як зменшення надходжень від податків через масове ухилення від їх сплати[1]. Якщо глянути на рівень життя населення, то очевидним стає те, що нинішній податковий тягар є більш ніж достатнім. Тому, залишається лише можливість оптимізації справляння, адміністрування та контролю за уже існуючими податками. Проте, і це є достатньо складною та витратною справою.

Візьмемо для прикладу ПДФО. Проблема його справляння полягає у тому, що податок сплачується до бюджету тієї громади, на території якої зареєстровано підприємство. Внаслідок чого бюджети громад, на території яких фактично проживають працівники даних підприємств недоотримують кошти. Здавалося б, змінити дану ситуацію дуже просто – потрібно лише сплачувати ПДФО за місцем

проживання. Проте, на практиці цей процес є дуже трудомістким і потребує багато часу та обробки великої кількості інформації.

Для того щоб замінити підприємства в ролі суб'єкта, відповідального за зарахування податкових надходжень до бюджетів, уряду необхідно розробити інформаційні системи та системи даних для одержання, зберігання та обробки інформації про ідентифікаційний номер платника податку, його податкові платежі, адміністративно-територіальну одиницю (або одиниці), де платник податку працює та/або проживає, щоб казначейство мало змогу спрямовувати відповідні частки ПДФО до бюджетів областей і громад. Розроблення таких систем ніколи не було простим завданням, не в останню чергу через те, що вони неодмінно вимагають міжвідомчої координації та реорганізації внутрішніх процедур таких ключових установ, як податкова служба, казначейство та Міністерство фінансів.

Проте, можливий також варіант, коли облік місця проживання співробітників буде покладено на підприємство. У податкову звітність, яку подає підприємство можна додати, крім основних даних, місце фактичного проживання співробітника. Тоді відділ податкової служби, до якого сплачує податки підприємство зможе на основі цих даних передавати частину надходжень від ПДФО у відповідні відділення податкової за місцем проживання працівника. Таким чином можна до мінімуму звести усі дії із реорганізації існуючої системи справляння даного податку. Проте, розміри його надходжень до окремих місцевих бюджетів залежатимуть у цьому випадку від добросовісності підприємств та їх працівників.

Також не дуже сприятливою є ситуація із місцевими податками і зборами. Саме вони у європейських країнах займають провідне місце у формуванні місцевих бюджетів. Проте, в Україні їх частка залишається на відносно низькому рівні.

Для того, аби збільшити надходження від місцевих податків достатньо лише залучити до оподаткування тих суб'єктів, які раніше уникали їх сплати. Проте, на практиці це втілити достатньо складно. Головною проблемою зарахування до місцевих бюджетів єдиного податку та податку на майно є велика кількість можливостей з мінімізації та ухилення від їх сплати серед «потенційних»

платників. Для єдиного податку – це різноманітні схеми заниження прибутку та використання лазівок у законодавстві. А для майнового податку – це фактична відсутність у компетентних органів інформації про власність населення та неможливість проведення її перевірок через брак людських ресурсів, особливо у великих населених пунктах[30].

Ситуація із місцевими зборами не сильно відрізняється від місцевих податків. Збір за місця для паркування транспортних засобів, як і туристичний збір мають значний фіскальний потенціал, проте надходження від них до місцевих бюджетів незначні. Це пов'язано із фактичною відсутністю механізму контролю за їх сплатою. В областях, де є туристичний збір, він сплачується лише найбільш податково свідомими громадянами та податковими агентами. Збір за паркування транспортних засобів – тут взагалі окрема справа. На території України дуже слабо розвинена інфраструктура, яка б дозволила ефективно його справляння. Та і «потенційні» платники особливо не зацікавлені в тому, аби його сплачувати. Який сенс платити за паркування на майданчику, якщо можна безкоштовно припаркуватися недалеко від нього. До того ж механізм відповідальності за це існує лише на папері. Знову – ж таки, органам місцевого самоврядування слід створити реєстри платників туристичного збору та перелік місць, де дозволене і не дозволене паркування транспортних засобів. Але процес створення даних реєстрів є трудомістким і потребує багато часу та людських ресурсів. Та і контроль за правильністю сплати туристичного збору і штрафування за недотримання правил паркування потребують значних людських ресурсів[36].

Другим напрямком збільшення доходів місцевих бюджетів може бути збільшення неподаткових надходжень, головною відмінністю яких від податкових є відсутність законодавчої бази адміністрування. У зв'язку з цим, неподаткові надходження безпосередньо залежить від ініціативності й винахідливості органів місцевого самоврядування. Проте, і тут склалася вельми суперечлива ситуація: з одного боку є велика кількість потенційних способів до збільшення цієї статті

доходів, з іншого ж – ці способи майже повністю залежать від зацікавленості у них місцевого населення.

Наприклад, збільшити неподаткові надходження можна шляхом збільшення прибутку підприємств комунальної форми власності. Цього можна досягти двома способами: збільшити плату за послуги уже існуючих підприємств або створити нові підприємства. Збільшення плати за може призвести до невдоволення населення і відмови у користуванні даними послугами (наприклад, відвідування ботанічного саду або зоопарку), а створення нового комунального підприємства потребує значної кількості коштів. І його функціонал не завжди зможе зацікавити місцевих. Тому, якщо орган місцевого самоврядування вирішить на своїй території створити підприємство комунальної форми власності, він має узгодити більшість його аспектів із мешканцями громади, а це потребує багато часу.

Також збільшити обсяги неподаткових надходжень можна збільшивши обсяги штрафів, які зараховуються до місцевих бюджетів. Але цей крок потребує збільшення людських ресурсів, які б займалися перевіркою за дотриманням законності у сферах патентування, виробництва та обігу алкогольних напоїв і тютюні та ін. [47].

Також можливо для збільшення доходів збільшити кількість майна комунальної форми власності, яке б надавалося в оренду. Наразі на балансі місцевого самоврядування є велика кількість будівель, які не використовуються. Також можна надавати в оренду приміщення бюджетних установ таких як палаци культури (наразі вони рідко коли виконують свої початкові функції). Проте, цей спосіб може використовуватися лише за наявності попиту у потенційних орендарів на дані будівлі та приміщення. У населених пунктах, де проживає невелика кількість населення і відсутні підприємці можливості для здачі в оренду практично відсутні.

Третім напрямком збільшення доходів місцевих бюджетів може бути збільшення доходів від операцій з капіталом.

Великі надії з цього приводу покладаються на ринок землі, який запрацював з першого липня 2021 року. Проте, органам місцевого самоврядування слід обережно ставитися до продажу земельних ділянок. Бо це джерело доходу може швидко себе вичерпати. Найбільш доцільно буде як і раніше надавати земельні ділянки сільськогосподарського призначення в оренду.

Перспективним напрямком для збільшення доходів місцевих бюджетів також може бути продаж побутових відходів сміттєпереробним заводам. За даними видання «Економічна правда», Українські підприємства з переробки вторсировини завантажені лише 70%. Навіть для того, аби завантажити їх на дві третини, бізнес змушений купувати сировину за кордоном. Наразі, якщо місцева влада зможе встановити у кожному дворі спеціальні контейнери окремо для різних типів відходів і продаватиме їх картонно-паперовим заводам, склозаводам та підприємствам, що переробляють полімери і пластик, це може стати додатковим джерелом доходів.

Четвертим напрямком збільшення доходів місцевих бюджетів може бути більш активне використання цільових фондів та співробітництво з іноземними організаціями.

Наразі цільові фонди в Україні є нерозвиненими. Це пов'язано як із значним контролем з боку уряду за створенням і використанням коштів фонду, так і з непрозорістю самої процедури їх створення, яка несе високий ризик корупції. Для того, аби цільові фонди стали вагомим джерелом для наповнення місцевих бюджетів, слід послабити обмеження накладені урядом на їх створення та функціонування, а також зробити процедуру наповнення таких фондів і використання їх коштів прозорішою. Наприклад, можна створити на сайті відповідної громади сторінку, присвячену цільовому фонду, розмістити на ній інформацію про його розмір, внески окремих осіб, інформацію про діяльність, яка фінансується, ціну та обсяги закуплених буд. матеріалів чи іншого обладнання, компаній-постачальників та ін.. Таким чином, населення громади або інші зацікавлені особи зможуть мати уявлення про діяльність фондів[15].

Щодо співробітництва з іноземними організаціями, то прикладом може бути отримання грантів. Не зважаючи на те, що отримання гранту потребує підготовки значної кількості документації і займає багато часу, це може бути також одним зі способів реалізації проектів, які за інших умов було б важко реалізувати. Проте, для того, аби правильно підготувати усю необхідну документацію, потрібні кваліфіковані фахівці зі знанням іноземної мови. Наразі таких нечасто можна зустріти серед місцевого самоврядування, так як їм не вигідно там працювати через відносно низьку заробітну плату для такого рівня кваліфікації.

Очевидно, що ще однією проблемою, що значно обмежує рівень доходів місцевих бюджетів, є дефіцит кадрових ресурсів. Наявність здібних та досвідчених співробітників має неабияке значення для підтримки безперервного функціонування системи наповнення окремих бюджетів. Кадри – це перш за все, інтелектуальний та інноваційний потенціал. Проте, не усі органи місцевого самоврядування можуть знайти хороших спеціалістів. І мова тут іде не про спеціалістів з фінансів, бухгалтерського обліку чи права. Мова йде про більш специфічні спеціальності як от архітектура. Навіть не дивлячись на те, що заробітні плати у працівників органів місцевого самоврядування не можна назвати низькими, все одно, вони менші за ті, які ці фахівці отримують у компаніях приватного сектору. Також проблемою є брак необхідних знань та навиків серед уже працюючих співробітників. Найбільш наочним прикладом може слугувати знання іноземних мов. Ці фактори значно знижують ефективність наповнення місцевих бюджетів.

Аби подолати ці проблеми, для працівників слід влаштовувати тренінги та курси підвищення кваліфікації. Яскравим прикладом позитивного ефекту такого підходу стала Фастівська ОТГ. Завдяки тому, що для працівників міської ради були влаштовані курси англійської мови, наразі громада отримала змогу залучати гранти від іноземних організацій та суттєво покращила свою інфраструктуру.

Ще однією проблемою, що обмежує рівень доходів місцевих бюджетів є нерівномірний соціально-економічний розвиток регіонів. По-перше, розвиток регіонів визначає рівень заробітної плати населення (а її розмір впливає на обсяги податкових надходжень), по-друге, на кількість населення-платників податків та користувачів послуг, по-третє, на кількість підприємств, підприємців та розвиненість інфраструктури. Чим нижчий рівень розвитку території, тим вище рівень безробіття, більший відтік населення, а отже і бідніші бюджети.

Вирішити цю проблему можна шляхом створення додаткових робочих місць. Тобто, потрібно зацікавити підприємців, аби ті створювали на територіях із низьким рівнем соціально-економічного розвитку підприємства або філії. Для того, аби привернути їх увагу, можна розробити такий інструмент, як інтерактивна інвестиційна карта, яка б відображала інвестиційний потенціал регіонів. Якщо вмістити на такій карті дані про географічні особливості, шляхи сполучення, демографічну ситуацію, інфраструктуру, конкурентні переваги тої чи іншої території, та уже існуючі підприємства тої чи іншої галузі, то це може значно спростити завдання підприємцям, які прагнуть відкрити свій бізнес і таким чином, допомогти громадам. Слід зазначити, що у 2014 році уже були спроби реалізувати подібний проект, який розроблявся спільно фахівцями з України та Канади. Проте, створена карта проіснувала недовго.

Ще одним способом посилити зацікавленість підприємців може бути надання їм для потреб розвитку бізнесу приміщень та інфраструктури, яка перебуває у власності органу місцевого самоврядування на преференційних умовах.

Також важливим фактором у співпраці місцевого самоврядування з підприємцями є обмін інформацією[47]. Органи місцевого самоврядування можуть надавати підприємцям корисну і цікаву для них актуальну інформацію. Це можуть бути дані про замовлення і тендери, важливі події у даній місцевості (наприклад, ярмарки чи візити іноземних інвесторів), нові приміщення чи об'єкти нерухомості, відкриті конкурси чи проекти, що реалізуються з залученням зовнішнього фінансування, в яких підприємець може взяти участь. Таку інформацію можна

розмістити на веб-сайті даної громади або на спеціально призначеній для підприємців інтернет-сторінці. Позитивний результат може принести залучення підприємців до соціальних або культурних ініціатив органів місцевого самоврядування. Бізнес може долучитися до важливих для місцевої громади ініціатив фінансово, матеріально або делегувавши волонтерів.

Дуже важливою, врешті решт, є співпраця й обмін інформацією з інституціями з бізнес-оточення. Органи місцевого самоврядування можуть стати катализатором інформації і співпраці між підприємствами, які діють на їх території, та організаціями, які надають послуги для бізнесу.

Таким чином, з метою усунення причин, що перешкоджають зростанню доходів місцевих бюджетів, були окреслені декілька напрямів удосконалення формування доходної частини місцевих бюджетів. Ці напрями можуть допомогти підвищити фінансову незалежність місцевих бюджетів, пришвидшити темпи зростання соціально-економічного розвитку та підвищити рівень життя населення.

3.2. Розвиток інституційних засад бюджетної політики як складової економічного зростання місцевих бюджетів

Започатковані зміни в фінансово-економічній системі України останніх років та поглиблення процесів фінансової децентралізації обумовлюють необхідність подальшого вдосконалення бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів. Окрім того, нові виклики актуалізують потребу формування відповідних механізмів подолання впливу негативних факторів, стабілізації динаміки розвитку та забезпечення ендогенно орієнтованого розвитку в умовах інституційних змін.

Дослідження інституційних основ бюджетної політики на місцевому рівні визначає діяльність інституту органів місцевого самоврядування у сфері формування та використання бюджетних коштів, вимагає створення інституційного середовища, яке забезпечує його функціонування через

інструментарій та підвищує ефективність бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіону[19].

Основними елементами такого інституційного середовища є:

- 1) норми та правила поведінки (формальні: нормативно-правові акти; структура, функції та повноваження органів місцевого самоврядування; неформальні: історичні та національні традиції, звичаї, договори, угоди, добровільно взяті на себе норми поведінки, неписані кодекси честі, гідності, професійної самосвідомості, рівень освіти та культури ін.);
- 2) рівні: мезорівні (для обласних, районних рад); мікрорівні (для сільських, селищних та міських рад)
- 3) сфери (доходів; видатків; міжбюджетних відносин; місцевих запозичень);
- 4) механізм (методи, інструменти, інформаційне забезпечення; організаційне забезпечення; нормативно-правове забезпечення;
- 5) чинники (правові; політичні; економічні; соціальні).

Разом з тим, інституційне середовище формування та реалізації бюджетної політики передбачає існування тривалих, стабільних зв'язків між фінансовобюджетними інститутами, які виникли еволюційно сформувавши бюджетний простір та являють собою систему, розвиток якої взаємозумовлений економічними відносинами між фінансово-бюджетними інституціями та суспільством з метою забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Використовуючи фінансові інструменти та важелі в межах інституційного середовища, органи місцевого самоврядування акумулюють фінансові ресурси, необхідні для виконання власних та делегованих повноважень, впливають на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць, забезпечують раціональне використання обмежених природних ресурсів та забезпечують досягнення бюджетних пріоритетів на місцевому рівні.

З позиції інституційного підходу зміст інституту бюджетної політики на місцевому рівні слід розглядати як сукупність формальних та неформальних

інституцій, які визначають взаємодію учасників бюджетних відносин та забезпечують формування та використання бюджетних ресурсів. До формальних належать: система права, фінансово-організаційні структури (Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна казначейська служба України, Рахункова палата України, Державна фіскальна служба України, Національний банк України тощо), інститути інституційної реалізації бюджетної стійкості. Неформальні включають: цінності, стандарти функціонування фінансово-бюджетного середовища, стереотипи фінансово-бюджетного менеджменту. При цьому виділяють регулятивні, нормативні та когнітивні інституційні елементи розвитку бюджетного простору[37].

У процесі проведення бюджетної політики формальні інституції можуть бути ефективними тільки за умови їх принципової узгодженості з неформальними, особливо з основними морально-етичними нормами та цінностями. Відповідно, результативність та ефективність проведення бюджетної політики на місцевому рівні значною мірою залежить від того, яких з цих правил дотримуються органи місцевого самоврядування. Якщо формальні правила визначають одне, а на практиці відбувається інше – бюджетна політика буде неефективною[20].

Основним чинником інституційного середовища формування та реалізації бюджетної політики є правовий, який визначає законодавчо-нормативну базу формування бюджетної політики, а саме – конституційні основи місцевого самоврядування, законодавчі, підзаконні нормативно-правові та локальні нормативно-правові акти в галузі місцевого самоврядування в Україні, а через прийняття відповідних рішень можуть впливати на соціально-економічні процеси.

Політичні чинники визначають структуру та функціонування політичних інститутів у бюджетній сфері. Відсутність політичної стабільності, розробки основних завдань бюджетної політики на місцевому рівні, значний рівень політизованості більшості економічних рішень призводять до значної фінансової залежності органів місцевого самоврядування від трансфертів з державного

бюджету. В ході розгляду проектів місцевих бюджетів узгоджуються інтереси різних бізнес-груп та політичних партій.

Економічні чинники визначають пріоритетність тактичних цілей бюджетної політики. Такими чинниками є: обсяги промислової продукції, інвестицій, інновацій, результати діяльності в основних галузях промислового та сільськогосподарського виробництва. Важливим чинником є й обсяги тіньових доходів, що здійснює значний вплив на достовірність визначення податкового потенціалу території. Сьогодні легалізацію та обмеження тіньових доходів можна розглядати як перспективне джерело податкових надходжень до бюджету, за умови удосконалення чинного законодавства та підвищення контролю за його виконанням [22].

Соціальні чинники включають рівень доходів, інфраструктурну забезпеченість, якість життя населення, рівень безробіття, соціальний захист та соціальні гарантії. Визначення впливу податкової культури потребує особливої уваги та вивчення. Податкова культура – це узагальнена характеристика свідомості людини, що виробляється в процесі навчання та виховання, відображає рівень розвитку та набуті переконання щодо необхідності сплати податків. Як підтверджує досвід роботи податкових органів, високий рівень податкової культури може збільшити обсяги податкових надходжень у бюджет, оскільки свідомість платників в даному випадку буде направлена на розвиток суспільства і формування добробуту населення [20].

Інститут бюджетної політики на місцевому рівні діє в межах інституту місцевого самоврядування, розвиток якого є необхідною умовою функціонування будь-якого демократичного суспільства, оскільки під ним розуміється право та реальна здатність управляти бюджетними ресурсами в інтересах місцевого населення. Для вироблення узгоджених заходів у забезпеченні реалізації стратегії економічного і соціального розвитку країни, формування бюджетних індикаторів на наступний бюджетний рік, цілей та завдань бюджетної політики органів місцевого самоврядування уряд щорічно розробляє Основні напрями бюджетної

політики відповідно до цілей соціально-економічної політики держави та положень Конституції України, програм діяльності Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів[35].

Послідовність реалізації бюджетної політики органів місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства можна представити через процес підготовки місцевого бюджету. В основу організації складання проектів місцевих бюджетів органів місцевого самоврядування покладено такі завдання: визначення основних заходів щодо формування та реалізації бюджетної політики; дотримання правил, принципів щодо підготовки бюджету та бюджетних запитів[20].

Неузгодженість окремих положень чинного законодавства є серйозною перешкодою для формування та розвитку інституту місцевого самоврядування. Значна кількість нормативно-правових актів, що врегульовують відносини у сфері місцевого самоврядування, не приведені у відповідність до положень Конституції України.

Для усунення дублювання повноважень органів місцевого самоврядування та органів державної влади слід визначити коло питань, суспільних послуг, за які відповідає той чи інший орган влади, а також передати у його відання об'єкти загальнодержавної та комунальної власності, необхідні для виконання поставлених завдань.

Як засвідчує практика формування та реалізації бюджетної політики органів місцевого самоврядування, нині виникли такі негативні тенденції:

- втручання органів виконавчої влади у діяльність місцевого самоврядування; невизначеність питань перспективного розвитку територіальних громад;
- ускладненість процедур самостійної реалізації місцевої політики для районних та обласних рад (зумовлено відсутністю права створювати виконавчі комітети);
- політизація місцевих рад (за рахунок поширення практики зрощування місцевої партійної еліти з представниками місцевої бізнес еліти, що сприяє реалізації

конкретних приватногосподарських інтересів останніх у процесі розподілу та використання місцевих ресурсів);

- нерівномірність представництва районів і міст в обласних радах унаслідок запровадження пропорційної виборчої системи, (на практиці, як правило, найбільшим є представництво інтересів обласного центру) [16].

ВИСНОВКИ

Доходи місцевих бюджетів є фінансовою базою місцевих органів влади та основою фінансування всього комплексу соціально та економічно спрямованих програм та заходів на їх території. Саме від ефективності та раціональності формування місцевих бюджетів залежить рівень задоволення мінімальних соціальних потреб мешканців різних регіонів країни.

Проведений аналіз свідчить, що не дивлячись на загальний приріст надходжень, місцеві бюджети досі залишаються доволі залежними від міжбюджетних трансфертів. Проте, позитивним є той факт, що за останні роки основним джерелом наповнення місцевих бюджетів стали податкові надходження, тоді як частка трансфертів поступово зменшується. Частка інших доходів досі залишається на невисокому рівні і не відіграє значної ролі у формуванні місцевих бюджетів. На завершення аналізу було виявлено низку проблем у наповненні місцевих бюджетів та запропоновано напрями вдосконалення системи формування та виконання місцевих бюджетів.

Таким чином, основними напрямками удосконалення формування доходної частини бюджетів органів місцевого самоврядування є: оптимізація системи справляння, адміністрування та контролю за податками, які надходять до місцевих бюджетів; більш ефективне використання майна, що перебуває у власності органів місцевого самоврядування; надання більшої свободи органам місцевого самоврядування у формуванні цільових фондів; залучення коштів від іноземних організацій для виконання проектів з розвитку громади.

Реалізація цих напрямів дозволить підвищити фінансову незалежність місцевих бюджетів, пришвидшити темпи зростання соціально-економічного розвитку та підвищити рівень життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаменко І. П. Фінансова політика в системі соціально-економічного розвитку суспільства [Електронний ресурс] / І. П. Адаменко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 3. – С. 188–192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_3_27.
2. Азаров М.Я. (ред.) Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України: станом на 01.01.2011 р./ Теліпко В. Е., Овчаренко А. С., Панасюк С. А. / За заг. ред. Азарова М. Я. - Київ "Центр учбової літератури", 2010 р. — 480 с.
3. АНАЛІЗ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У 2018–2019 РР.
https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/2018-10-04-transfers_md-1.pdf
4. Афанасьев М. П. Основы бюджетной системы : учеб. пособие / М. П. Афанасьев. – М. : ВШЭ, 2004. – 241 с.
5. Богачева, О. В. Инструменты конкуренции за бюджетные ресурсы в практике зарубежных стран / О. В. Богачева // Финансы : теоретич. и научно-практич. журнал. - 2014. - N 9. - С. 71-77
6. Бюджет України за 2016 рік : Статистичний збірник Міністерства фінансів України. – К. : Міністерство фінансів України, 2017. – 315 с.
7. Бюджет України за 2017 рік : Статистичний збірник Міністерства фінансів України. – К. : Міністерство фінансів України, 2018. – 307 с.
8. Бюджет України за 2018 рік : Статистичний збірник Міністерства фінансів України. – К. : Міністерство фінансів України, 2019. – 309 с.
9. Бюджет України за 2019 рік : Статистичний збірник Міністерства фінансів України. – К. : Міністерство фінансів України, 2020. – 297 с.
10. Бюджет України за 2020 рік : Статистичний збірник Міністерства фінансів України. – К. : Міністерство фінансів України, 2021. – 298 с.

11. Бюджетна система. Практикум : навч. посіб. [Електронний ресурс] / За наук. ред. проф. В. М. Федосова. — [Кондратюк С. Я., Жибер Т. В., Коломієць Г. Б. та ін.] — К.: КНЕУ, 2015. — 454 [2] с.
12. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Дебет-Кредит / Нормативні документи. URL: <https://docs.dtkr.ua/doc/1011.44.0> (дата звернення: 10.10.2021).
13. Василенко, Л. Формування місцевих бюджетів та соціальне партнерство [Текст] / Л. Василенко, А. Василенко // Вісник КНТЕУ : Науково-практичний журнал. - 2011. - № 1. - С. 50-56. - ISSN 1727-9313
14. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. -К.: НІОС, -2000. -416 с.
15. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К.: – 2017. – 119 с.
16. Ватульов А. В. Фінансова політика в системі економічного розвитку / А. В. Ватульов // Економічний часопис-XXI. - 2013. - № 5-6(1). - С. 37-41. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_5-6\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_5-6(1)_11).
17. Веблен Т. Теорія праздного класу / Т. Веблен. – М., 1984. – 367 с.
18. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. Інфраструктура ринку. 2020. № 45 URL : <http://www.market-infr.od.ua/uk/45-202>
19. Городецька Т. Е. Формування інститутів розвитку бюджетної системи України / Т. Е. Городецька // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2014. - № 2. - С. 110-117. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_2_18
20. Давидова І. І. Бюджетна політика економічного зростання. Економіка та держава. № 8/2018. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2018/26.pdf
21. Денищенко Л.В. Місцеві бюджети: походження, поняття, структура, напрями розвитку та їх роль в регіональному розвитку [Електронний ресурс] //

- Глобальні і національні проблеми економіки. – 2018. – Випуск 22. – С. 782-784
– URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/146.pdf>
22. Дибко Н. М. Теоретичні засади розвитку бюджетної політики / Н. М. Дибко // Економіка розвитку. – 2018. – № 2 (86). – С. 42–48.
23. Євдокімова М. О. Місцеві фінанси: навч. посібник / М. О. Євдокімова; ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. – Х., 2014. – 343 с.
24. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. – Харків: Друк. "Вукопспілки", 1922. – 1147 с.
25. ЗВІТ про огляд витрат державного бюджету у сфері регіонального розвитку в частині підтримки формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/1.-zvit.pdf>
26. ЗВІТ про результати аналізу формування та використання міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України місцевим бюджетам у 2016–2017 роках https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/11-1_2018/Zvit_111_2018.pdf
27. Звіти про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2016–2020 рр. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
28. Казюк Я., Венцель В., Герасимчук І. Джерела доходів місцевих бюджетів. Київ, 2019. 16 с. Реж доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/369/2019.pdf>
29. Канєва Т., Дрепін А. Міжбюджетні відносини в умовах децентралізації влади. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2020. № 3. С. 50-65.
30. Канєва Т. В., Шаповал М. С. Методологические основы бюджетной политики. Бизнес Информ. 2019. №6. С. 218–226.
31. Кіт В. І. Неподаткові надходження у системі доходів місцевих бюджетів.

- Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2016. № 1 (52). С. 178–184.
32. Конституція України. Затверджена ВРУ 28.06.96 IV 254/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.10.2021).
33. Кравченко В. В., Бородін Є. І., Квітка С. А. Місцеве самоврядування в системі публічного управління [Текст] : навч. посіб. у схемах / В. В. Кравченко, Є. І. Бородін, С. А. Квітка ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. - Дніпро : ГРАНІ, 2018. - 147 с.
34. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. / В.І. Кравченко. – К: Тво «Знання», КОО, 1999. – 487 с
35. Крикун Т. І. Пріоритети формування бюджетної політики [Електронний ресурс] / Т. І. Крикун // Інвестиції: практика та досвід. - 2019. - № 16. - С. 28-32. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_16_6
36. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с. {Інституційні засади} Дибко Н. М. Теоретичні засади розвитку бюджетної політики / Н. М. Дибко // Економіка розвитку. – 2018. – № 2 (86). – С. 42–48.
37. ~~Макогон В. Д.~~ Інституційний підхід до формування та реалізації бюджетної політики / В. Д. Макогон // Економічний вісник університету. - 2016. - Вип. 30(1). - С. 196-202. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2016_30%281%29_30
38. Масгрейв Р.А. Государственные финансы: теория и практика : пер. с англ. / Р.А. Масгрейв, П.Б. Масгрейв. – М. : Бизнес Атлас, 2009. – 716 с.
39. Мединська Т.В. Сучасні тенденції формування і розподілу доходів місцевих бюджетів України / Т.В. Мединська, Х.Ю. Галас // Глобальні та національні

- проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання. – 2018. – № 21. – С. 609-614. (Наукометрична база: Index Copernicus).
40. Місцеве самоврядування в Україні та світі. Цікаві факти / Загальна редакція та упорядкування – Парасюк І.Л., Телешова Ю.В. – К.: [ФОП Москаленко О.М.], 2016 – 15 с.
41. Набатова Ю. О. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів / Ю. О. Набатова, Т. В. Ус. // Ефективна економіка. - 2015. - № 5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_68
42. Офіційний сайт Європейської служби статистики. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 10.10.2021).
43. Офіційна сторінка реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади. URL: <https://decentralization.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2021).
44. Петрушенко Ю. М. Джерела формування місцевих бюджетів: вітчизняний і зарубіжний досвід / Ю. М. Петрушенко, А. С. Воронцова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - 2014. - Вип. 40. - С. 226-233. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2014_40_27
45. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 396 с.
<https://auc.org.ua/sites/default/files/library/2finlweb.pdf>
46. Податковий кодекс України // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
47. Посібник із залучення інвестицій/ Яцек Адамчик, Войцех Одзімек, Марія Пйонтковска. – Краків: MISTiA FRDL, 2015. – 176 с.
48. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 228 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2021).

49. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280, станом на 01.09.2011 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=5&nreg=280%2F97%E2%F0> (дата звернення: 10.10.2021).
50. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 17.05.2001 №20-21 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 10.10.2021).
51. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби: Закон України від 13.05.2020 р. № 591-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-20#Text>
52. Простебі Л.І. Особливості формування доходів сільських бюджетів в Україні // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. 2015. Випуск 5. С. 927-931. URL:<http://global-national.in.ua/archive/52015/188.pdf>.
53. Проць Н. В. Інституційне середовище формування бюджетної політики на місцевому рівні / Н. В. Проць, В. І. Проць // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України" ; відп. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2015. – Вип. 3(113). – С. 23-27.
54. Проць Н.В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації / Н.В. Проць // Фінансовий простір.- 2015.- № 1.- С.221-227.
55. Сидор І. П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 32. С. 363-370.
56. Стиглиц Дж. Е. Економіка державного сектора : пер. с англ. / Дж. Ю. Стиглиц. – М. : Изд-во МГУ; ИНФРА М, 1997. – 720 с.

- 57.Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб.–К.: Центр учбової літератури, 2010. — 488 с.
- 58.Сучасна бюджетна система: правила та процедури: Навчальний посібник / [За заг. ред. В. В. Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження». – К., 2017. – 184 с.
- 59.Татарин Н. Б. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування / Н. Б. Татарин, В. І. Голік // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2017. - Вип. 23(2). - С. 72-75. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_23%282%29_18
- 60.Фатюха Н. Г. Сучасний стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації / Н. Г. Фатюха, О. А. Тертиця // Ефективна економіка. — 2020. — № 11.
- 61.Шелест О.Л., Касідей О.Г. Удосконалення механізму виконання доходної частини місцевого бюджету. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2019. Том 18. Вип. 3 (43). С.105-121.
- 62.Яфінович О. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини: досвід європейських країн та проблеми України / О. Яфінович // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – № 2 (167). – С. 92–100.
- 63.Bird, R (1993) "Threading the Fiscal Labyrinth: Some Issues in Fiscal Decentralization", National Tax Journal, 46(2), pp.207-227.
- 64.Fischer, S. (1993) "The Role of Macroeconomic Factor in Growth", Journal of Monetary Economics, 32(3), pp. 325-43.

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка місцевих бюджетів за доходами, грн

Найменування згідно з бюджетною класифікацією	2016	2017	2018	2019	2020
Доходи від операцій з капіталом	1 402 487 258,15	1 873 557 602,25	2 143 460 902,55	2 928 827 645,06	3 473 079 319,54
Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	88 845 196,58	23 802 452,82	94 181 428,80	44 299 840,87	146 398 646,33
Цільові фонди	495 071 791,42	619 896 112,17	678 104 064,32	601 945 251,86	649 357 031,66
Неподаткові надходження	21 859 195 785,50	25 972 976 569,76	28 033 480 922,09	26 108 445 750,61	21 464 434 766,27
Податкові надходження	146 902 245 804,76	201 005 127 708,18	232 532 878 063,71	270 545 799 479,87	285 571 545 287,32
Офіційні трансферти від органів державного управління	195 395 273 640,03	272 602 946 499,72	298 939 706 441,17	260 302 024 417,82	160 177 055 371,09
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	170 747 845 836,41	229 495 360 445,18	263 482 105 381,47	300 229 317 968,27	311 304 815 051,12
Усього	366 143 119 476,44	502 098 306 944,90	562 421 811 822,64	560 531 342 386,09	471 481 870 422,21

Додаток Б

Структура доходів місцевих бюджетів по областях за 2016-2020 роки (без урахування міжбюджетних трансфертів), %

№ п/п	Область	2016	2017	2018	2019	2020
1	Автономна Республіка Крим	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2	Вінницька	3,31	3,58	3,54	3,60	3,53
3	Волинська	1,81	2,06	1,90	1,80	1,88
4	Дніпропетровська	10,52	10,14	10,53	10,55	10,29
5	Донецька	5,13	5,20	4,92	4,88	4,85
6	Житомирська	2,36	2,48	2,51	2,58	2,58
7	Закарпатська	1,82	2,01	1,94	2,00	1,92
8	Запорізька	5,09	4,74	4,75	4,52	4,50
9	Івано-Франківська	2,15	2,21	2,24	2,27	2,28
10	Київська	5,41	6,00	5,56	5,69	5,98
11	Кіровоградська	2,09	2,14	2,14	2,14	2,16
12	Луганська	1,45	1,38	1,30	1,29	1,34
13	Львівська	5,83	5,80	5,73	5,88	5,98
14	Миколаївська	2,54	2,53	2,44	2,50	2,55
15	Одеська	6,31	6,97	6,56	6,16	6,16
16	Полтавська	4,06	4,08	4,36	4,34	4,19
17	Рівненська	1,83	2,01	2,06	1,93	2,02
18	Сумська	2,34	2,47	2,41	2,35	2,36
19	Тернопільська	1,51	1,58	1,64	1,70	1,73
20	Харківська	6,62	6,57	6,88	6,99	7,02
21	Херсонська	1,93	1,96	1,97	1,92	1,94
22	Хмельницька	2,44	2,54	2,54	2,59	2,59
23	Черкаська	2,73	2,76	2,71	2,64	2,71
24	Чернівецька	1,48	1,36	1,33	1,31	1,27

25	Чернігівська	2,14	2,19	2,19	2,20	2,26
26	м. Київ	17,10	15,25	15,84	16,16	15,91
27	м. Севастополь	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ВСЬОГО		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Додаток В

Структура доходів місцевих бюджетів по фондах за 2016-2020 роки, %

Найменування згідно з бюджетною класифікацією	2016		2017		2018		2019		2020	
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Податкові надходження	96,16	3,84	92,39	7,61	97,67	2,33	99,17	0,83	99,27	0,73
Неподаткові надходження	24,60	75,40	26,69	73,31	24,94	75,06	26,25	73,75	30,73	69,27
Доходи від операцій з капіталом	0,97	99,03	1,19	98,81	0,45	99,55	0,31	99,69	1,14	98,86
Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,00	100,00	0,00	100,00	0,00	100,00	0,00	100,00	0,00	100,00
Цільові фонди	0,00	100,00	0,00	100,00	0,00	100,00	0,00	100,00	0,00	100,00
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	85,89	14,11	83,95	16,05	88,85	11,15	91,65	8,35	93,19	6,81
Офіційні трансферти від органів державного управління	99,65	0,35	95,85	4,15	95,35	4,65	93,87	6,13	84,81	15,19
Усього	93,23	6,77	90,41	9,59	92,30	7,70	92,68	7,32	90,34	9,66